

B. SZABÓ JÁNOS – C. TÓTH NORBERT

„ÁRNYÉKBOKSZ AZ ÁRNYÉKSEREGGEL” – AVAGY MÁR MEGINT MINDENÉRT SZAPOLYAI A HIBÁS

A magyar elit 1526. évi katonai szerepvállalásáról Botlik Richárd új könyve kapcsán*

„A zágrábi püspök úr arra kért bennünket, hogy mellettünk lehessen, s mi ezt meg is engedjük neki, de csak akkor, ha rendes hadi népet: mind gyalogosait, mind lovasságát, melyeket püspöksége után kiállít, ott hagyja (ti. a bálnál).”¹

Seregszámlálások – seregszámolgotók

Közeledik a mohácsi csata újabb kerek évfordulója, ismét keletje lett a „seregszámolgotásnak”. A csata előtt egyszer nyilván összeszámlálták a II. Lajos táborába érkező hadi népet – különben Brodarics István kancellár az összecsapás után aligha tudott volna olyan meglepően részletes adatokkal szolgálni a külföldre szánt tájékoztató levelekben, mint amilyeneket a csata után jóval később írt beszámolójában közölt. Ennek ellenére a magyar történettudomány – amely sajátos módon rég nem hitt abban, hogy eleink egyáltalán vették volna a fáradságot és képesek lettek volna megszámlálni saját hadukat a harc előtt² – épp ilyen régóta küzd annak a kérdésnek megválaszolásával, hogy a magyar oldalon vajon mennyien is vehettek részt az 1526. augusztus 29-én a mohácsi síkon megvívott csatában. A főként Brodarics adatain nyugvó vélemények szerint magyar oldalon mintegy 25-27 000 katonával számolhatunk.³ Hogy ez az ország teljes bevethető haderejének mekkora részét is jelentette, arról azonban megoszlanak a vélemények.⁴

Telt-múlt az idő, és az 1960-as években Nemeskürty István azzal az elképzeléssel lepte meg olvasóit, hogy a magyar félnek nem is okozott túl nagy vérvesztést a legendássá vált összecsapás, ráadásul a magyarok később a hadjárat során különféle megerősített táborok védelmében valójában több embert is veszítettek, mint Mohácsnál – mivel a nemesség zöme – szerinte – eleve el sem ment a csatába.⁵ Nem is vesztegette az idejét fölöslegesen valamiféle bonyolult számításra: egyszerűen deklarálta, hogy „a történettudomány 15-20 000 főre becsüli” a Mohácsnál felvonuló magyar hadat. Azért sem lehe-

* A tanulmány a „Mohács 1526–2026: Rekonstrukció és emlékezet” című projekt keretében készült. Ezzel párhuzamosan elkezdődött a csatában a magyar oldalon részt vettek adatainak összegyűjtése is. – A kötet: *Botlik* 2017.

¹ II. Lajos király levele Batthyányi Ferenc bánhoz, 1526. július 31. Közli: *Bartoniék* 1926. Függelék II. 153–154. o.

² *Gyalóky* 1926. 216. o.; *Szakály* 1975. 28. o.; *B. Szabó* 2004. 450–455. o.

³ Hagyományos megközelítés: *Gyalóky* 1926. 216–218. o.

⁴ Minderre összefoglalóan lásd: *Kubinyi* 2007. 156–195. o.; *B. Szabó* 2015. 22–30. o.

⁵ *Nemeskürty* 1983. 203. o.

tett ennél magasabb a létszám, mert a csata után szerinte a „Mohács felől Buda irányában lassan és óvatosan mozgó török hadat két oldalról két erős és intakt magyar sereg” fenyegette: Horvátország felől Frangepán Kristóf, a Tiszántúlon Szapolyai János erdélyi vajda.⁶ Ugyanakkor szerinte a csatát követően kirobbant belharcokban is jóval több emberéletet pazaroltak el a magyarok, mint Mohácsnál.⁷ Pedig ha az akkori elit képes lett volna egységesen fellépni, a Dózsa-féle parasztháborúban nem idegenítette volna el magától a „népet”, a döntő pillanatban fegyvert adhatott volna a „dolgozó parasztok” kezébe is, nem juthatott volna ebek harmincadjára az ország.⁸ Az erkölcsi züllés azonban annyira elemészttette ezt a régi, „úri-nemesi-feudális” elitet – szólt a hatalmat akkoriban birtokló Magyar Szocialista Munkáspárt korifeusainak oly kedvesen hangzó verdikt –, hogy nem volt, nem lehetett menekvés...⁹

Az 1970-es években, a 450. évforduló alkalmából Perjés Géza is újraszámolta a Mohácsnál összegyűlt sereget. Ám ő már – az általa rendre leszólt – Brodarics helyett inkább az addig jókora fenntartással kezelt oszmán krónikák „adataiba” helyezte bizalmát. Sikerült neki a 25-27 000 főnél jóval nagyobb létszámúnak feltüntetnie a magyar sereget. Szerinte „a 25 000-es szám valamilyen tévedés következtében rögzülhetett Brodarics emlékezetében”, s arra a következtetésre jutott: „könnyen lehetséges, hogy a magyar sereg létszáma nem 25 000, hanem 50-60 000 fő volt”¹⁰ – ami melleleg remekül illett az általa kidolgozott koncepcióba.¹¹ Hiába kárhoztatta ugyanis a magyar történetírás évszázadok óta a Jagelló-kor elitjét vétkes hanyagsága, széthúzása és gondatlansága miatt, a II. világháborút megjárt veterán hadtörténész a katonai katasztrófa okát már nem az elit, a katonák erőfeszítéseinek hiányában, hanem azok hiábavalóságában, az elhibázott háborút előidéző politikában vélte megtalálni, ami egy jóval erősebb nagyhatalommal keverte háborúba Magyarországot. Az oszmánok nyilvánvaló erőfölényét pedig sajnos a korábban nagyobbak beállított seregméret, vagy a Perjés által kiválóan minősített haditerv sem tudta orvosolni a harcmezőn.¹²

Perjés Géza fellépését több ok miatt sem övezte általános rokonszenv a történetírásban – mondhatnánk úgy is, hogy sok szempontból a Mohács-vitában játszott szerepe miatt a „mainstream” történetírás peremére sodródott.¹³ Szerencsére azonban az ő fellépése a Jagelló-kor akkori jeles kutatóját, Kubinyi Andrászt is megihlette, s neki köszönhetően már sikerült az addigiaknál tisztább képet kapni Magyarország 1526 előtti potenciáljá-

⁶ Nemeskürty 1983. 187., 199. o.

⁷ Nemeskürty 1983. 258–260. o.

⁸ Nemeskürty 1983. 174–175. o.

⁹ Nemeskürty később hasonló „szellemben” dolgozta fel a magyar 2. hadsereg vereségét a Donnál, amihez már direkt módon pártállami támogatást is kapott. Lásd: *Tabajdi* 2009. Érdekes módon a Molnár Erik által 1956 után megfogalmazott – közismert – célkitűzések és Nemeskürty 1966. utáni „eredményeinek” legnyilvánvalóbb összefüggései mégis mintha elkerülték volna a közelmúlt historiográfusainak figyelmét. Vö.: *Óze* 2004.

¹⁰ Perjés 1979. 370., 372. o.

¹¹ Perjés 1979. 94–105., 369–372. o.

¹² Perjés 1975.; Perjés 1979. 373–414. o.

¹³ Ez utóbbi Perjés Géza özvegyétől kapott szóbeli információ, amiből sajnos a Mohács-vita kapcsán utóbb megjelent anyagokból nem sok minden látszik (lásd pl.: *Erős* 2014.), holott nyilvánvalóan sokszor fontosabb volt, amit nem írtak le a kortársak, mint amit leírtak, lásd: *Tringli* 2013. 1439–1440. o.

ról, amelynek eredményeképpen a mai kutatók elkerülhetik a csapdát, amibe Perjés Géza még beleesett, amikor kétszer is számba vett egyes kiállítandó csapatokat.¹⁴

Az egészen pontosan talán soha meg nem válaszolható kérdésben a továbblépés logikus útját az írásunk mottójában is szereplő adatok gyűjtése jelenti, melyek alapján megközelítőleg összeállíthatóvá válna a magyar seregben résztvevők neve és körülbelüli létszáma. E munkában véleményünk szerint jó kiindulási alapként szolgálhatnak a csata után született „veszteséglisták”, gondolunk itt elsősorban Antonio Burgio,¹⁵ Brodarics István,¹⁶ Szentgyörgyi és Bazini Ferenc gróf,¹⁷ továbbá Zárai Jeromos¹⁸ leveleire, a Piotr Tomicki krakkói érsek, lengyel alkancellár iratai között talált listára,¹⁹ valamint Turzó Elek túlélők neveit tartalmazó névsorára.²⁰

Az 500. évforduló előestéjén az eddig túlnyomórészt 1526 utáni témákkal foglalkozó Botlik Richárd fogott ismét számlálásba, igaz, ő ezúttal nem azt kívánta számba venni, hogy hányan voltak Mohácsnál, hanem, hogy hányan *nem voltak ott* a harcmezőn, akiknek pedig szerinte ott kellett volna lenniük.²¹

Mi is az, amit eddig nem tudhattunk – vagy esetleg mégis tudtunk?

A fentiek miatt is kiemelt figyelemmel vettük kézbe Botlik Richárd közelmúltban az interneten megjelentetett munkáját – amelynek nyomtatott verzióját is beharangozta a szerző²² –, melyben a következő ígéretet teszi: „annak igyekszem utánajárni, hogy kik voltak ott a mohácsi ütközetben. Vajon a legfrissebb történettudományi értékelés értelmében²³ az erdélyi vajdát, erdélyi alvajdát, királyi kincstartót, egri püspököt, veszprémi püspököt, erdélyi püspököt, királyi lovászmestert, budai várnagyot, számos királyi kamarást és titkárt, mindezen személyek mögött álló familiárisi hálózatot, csaknem negyven (!) vármegye ispánjait és alispánjait nem sorolhatjuk a számottevő politikai vezetők és tisztviselők, a korabeli vezető réteg közé? Ezek az urak – az irányításuk alá tartozó haderőt összesítve (a cseheket is beleértve) – több mint 40 ezer fős sereggel hiányoztak a mohácsi csatából. Hol voltak ezek az »árnyékseregek«, és mivel töltötték idejüket e seregek veze-

¹⁴ Kubinyi 2007. 156–195. o.

¹⁵ Kalous 2007. 605., 611–613. o.

¹⁶ Brodericus 2012. 144. o. (1526. szeptember 6.), 149. o. (1526. október 2.), 152. o. (1526. október 3.); lásd még: Brodarics 1976.

¹⁷ Péterfi 2015.

¹⁸ Zárai Jeromosnak, Frangepán Kristóf gróf helytartójának levele Giovanni Antonio Dandolónak. Ford. Erdősi Péter. In: B. Szabó 2006. 111–116. o. (A továbbiakban: Zárai levele.)

¹⁹ A magyar hadsereg veszteséglistája Piotr Tomicki krakkói érsek és lengyel alkancellár iratai között, 1526. október. Ford. Bellus Ibolya. B. Szabó 2006. 108–110. o. (A továbbiakban: Tomicki lista.)

²⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (MNL OL DF) 276 121.

²¹ Botlik 2017. – Úgy tűnik, hogy e munka készítése során a fenti „veszteséglisták” közül Botlik egyetlen egyet használt: Brodarics Históriaját.

²² Kósa 2018.

²³ E helyen Fodor Pálnak, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete igazgatójának 2017. augusztus 29-én az M1 televízióban elhangzott kijelentésére utal vissza: „nem volt ugyanis olyan számottevő politikai vezetője, tisztségviselője az akkori Magyarországnak, aki ne vett volna részt a küzdelemben.” Botlik 2017. 5. o.

tői az ütközet napjaiban? »Minden tőlük telhetőt« megtettek-e azok, akik a török támadás miatti zűrzavart kihasználva, saját országukat rabolták, fosztották ki?»²⁴

A meglehetősen erős felütést követően több, a mohácsi csatával és annak következményeivel kapcsolatos kérdés megválaszolását ígéri nekünk. Ezek egyik fele a szokásos bűnbak-keresés metódusát követi: kik és miért nem vettek részt a csatában. Az adatok gyors számbavétele után ismét szembesülhetünk például azzal a kissé bombasztikusan hangzó állítással is, „hogy II. Lajos 26 ezer fős mohácsi hadseregét meghaladó, 41 ezer katonából álló erdélyi–horvát–cseh–morva–sziléziai sereg hiányzik a király mellől a kritikus napokban!”²⁵ Mint az a könyvből is kitűnik, az egyes távolmaradó nagyobb seregtestek létszáma azonban nem állapítható meg teljes pontossággal.²⁶ Így rögvest felmerülhet a kérdés, hogy valóban ennyi katonából állhatott-e ez a tömeg: hiszen például a Botlik által felsorolt horvátok nemcsak, hogy nem csatlakoztak a királyi sereghez, de nem is lettek volna erre kötelezhetőek, ellentétben a szlavóniai rendek hadával, amelynek azonban szintén csak egy részét vezette Batthyány bán a mohácsi táborba.²⁷

A könyvet olvasva azonban bizton felmerül egy ennél sokkal fajsúlyosabb kérdés is az olvasóban: amíg Botlik mindezt le nem írta, a magyar történettudomány tényleg ne vett volna tudomást arról – ami nem mellesleg már a kortársak számára is nyilvánvaló adottság volt –, hogy egy augusztusban megvívott csatából komplett kontingensek fog-nak hiányozni – és hiányoztak is?²⁸ Az elmúlt ötven év történeti kutatásai jórészt nem azzal foglalkoztak-e Perjés Gézától kezdve Kubinyi Andrásón át a jelen írás egyik szerző-jéig – a Botlik által többször hivatkozott – B. Szabó Jánosig, hogy e seregtestek vélt vagy valós késedelmének okait feltárják?²⁹ Elég-e ezek után „tudományos tevékenység” címen annyit felmutatni egy hadtörténeti munkában, hogy az író 2017-ben verbálisan „toppant” egyet és – szót sem ejtve a hadviselés tér-idő problémájáról, a stratégiai, logisztikai és mozgósítási kérdésekről – úgy csinál, mintha minden távolmaradó keresztény katona rendelkezett volna egy névre szóló meghívóval a pontban augusztus 29-én Mohácsnál meg-vívandó csatába?

Természetesen így egy csapásra „érdektelen” mellékkörülménnyé válik számos igen fontos tényező, s „távolmaradók” címen egyszerűen egy kalapba kerülhetnek mindazok, akik ugyan jó messziről, de egyáltalán elindultak a török elleni harcba, de nem érték el Mohácsot augusztus 29-ig – mint például több cseh kontingens³⁰ –, esetleg a harc meg-vívásának a megérkezésükig történő elhalasztását szorgalmazták-e, mint az erdélyi vaj-

²⁴ Botlik 2017. 5. o.

²⁵ Botlik 2017. 37. o.

²⁶ Botlik 2017. 36–37. o.

²⁷ A horvátok távolmaradásáról lásd: Varga 2008. 1117–1119. o.

²⁸ Brodaries István magyar kancellár levele Mária magyar királynéhoz, Szentgyörgy, 1526. augusztus 6. Ford. Kapitánffy István. B. Szabó 2006. 82–84. o. – In: Brodericus 2012. 141. o.

²⁹ Például: Perjés 1979. 97–99. o.; Kubinyi 2005.; B. Szabó 2015. 43–44., 69–89. o. Vö.: „Mélyen elhallgatott adat, hogy a csatában részt vevők 25–27 ezres létszámát bőven túlszárnyalja az ott meg nem jelenők népes tábora. Vajon hogy alakult volna az ütközet, ha a szultán 70 ezer, ténylegesen harcba képes alakulatával szemben a Magyar és a Cseh Királyság 60–65 ezer főből álló sereget tud összegyűjteni?” Kósa 2018.

³⁰ Botlik 2017. 68–71. o. A szerző a cseh segélyhad kérdését taglaló alfejezetet egy különös állítással kezdi: „A cseh–magyar kapcsolat a Jagelló-házi királyok uralkodása alatt megromlott.” – Ezek szerint nyilván korábban, Mátyás vagy Zsigmond alatt közismerten „jobbak” voltak ezek a kapcsolatok?

da,³¹ netán épp a király óhajából voltak-e távol, mint egyes főméltóságok. Botlik szerint ez utóbbi jelenségre Várdai Pál távozása lenne az egyik jó példa, akit egy öt évvel korábbi esetre való hivatkozással marasztal el súlyosan e művében: „az ütközet előtt, augusztus 19-én (Bátáról) küldte vissza Budára II. Lajos, ezért a püspök nem vett részt a mohácsi csatában. »Várday ellen akart szegülni a király akaratának, azzal védekezve, hogy a közelgő ütközet miatt most nem lehet távol a királytól anélkül, hogy becsületét sérelem ne érje. Ezt elkerülendő oklevelet állítottatott ki az uralkodóval, miszerint a feladatot csak királya kényszerítésére vállalta el« [itt Laczlavik György munkájára hivatkozott – megjegyzés: tőlünk].» Várday tehát bebiztosította magát egy királyi oklevéllel, nehogy később a hűtlenség vádja érje. Zsigmond lengyel királynak írott levelében Várday azt állította, hogy augusztus 30-án vissza akart térni a királyi sereg táborába, amikor estefelé megérkezett a rossz hír Budára. Kétségbe vonjuk, hogy állítása valós lehetett, és gyanúkat egy öt évvel korábbi levél megerősíti. A Mohácsot megelőző, 1521. évi királyi hadjárat során Várday – akkor még a tolnai táborból – hasonló ürüggyel utazott vissza Budára, hogy életét mentse a küszöbön álló háborúból.”³²

A szerző által idézett levél 1521. szeptember 30-án kelt *Mohácson*, Agárdi Péter írta egy bizonyos „generosa domina”-hoz és valóban szerepel benne, hogy a kincstartó Budára távozik (*et bello non intererit, sed Budam ascendet*).³³ A levél azonban ennél jóval többet árul el számunkra, elsődlegesen azt, hogy kiról is van szó benne. Botlik feltételezésével szemben a levél nem Várdai Pál veszprémi püspök, kincstartó távozásáról szól. A mohácsi királyi táborban ugyanis a kincstartói tisztségben változás történt: Várdait, aki utoljára 1521. szeptember 8-án szerepel kincstartóként, a király leváltotta a posztról és helyére a levél kelte napján Bátori Andrászt nevezte ki.³⁴ Az új kincstartó familiárisa, Agárdi Péter által Bátori feleségéhez írt levél szövege – már ha valaki veszi a fáradságot és végigolvassa – teljesen egyértelmű: a levélben többször szerepel a címzett asszony férje, aki egyben az új kincstartó.³⁵ E személy értelemszerűen nem lehet Várdai Pál, hiszen ő püspök volt – így az erre alapított érvelés is nyilvánvalóan okafogyott.

Miután Botlik nyilvánosan is egészen programszerűen vallja a saját maga által létrehozott honlapon, hogy célja: „tudományos igénnyel, részrehajlás nélkül eloszlassa a Szapolyai-családról kialakult toposzokat”,³⁶ kissé meglepőnek tűnik, hogy a szándékosan távolmaradók listájának „éllovasa” ezúttal is az a Szapolyai János, akit olyan laza „ecsetvonásokkal” állít be ismét egyértelmű hazaárulónak, amit utoljára talán csak Nemeskürty

³¹ A vajdának II. Lajoshoz intézett e tárgyú levelét elvileg Botlik is idézi, de épp a csata kerülését javalló hosszú szövegrészlet „valahogy” kimaradt az idézetéből: *Bethlen* 2000. 26–27. o.

³² *Botlik* 2017. 60. o.

³³ MNL OL Diplomatikai Levéltár (DL) 39 618.

³⁴ Minderre lásd Arch. 1458–1526. I. 134. (A kötet 2016-ban jelent meg!)

³⁵ „Generosa domina! Post salutem sciatis maritum vestrum bona fraternitatis sanitate unacum Francisco Tholdy, aliud est, quod hodie dominus noster gloriosus thesauratus regius pronunciatum est et bello non intererit, sed Budam ascendet, sed Budam ascendet (!) factaque regia executurus erit. In consecutione enim thesaurarius dominus noster gloriosus nulla opera mariti vestri usus, cui, si ingratus extiterit, pro maximo vitio imputabitur, quod non credo facturum. Datum ex Mohach, feria secunda post Michaelis, anno Domini 1521. – Petrus de Agard manu sua etc.” – A levél utóirata: „Ceterum, quia Franciscus Iklody in Dob de nonis frugum suam portionem domino marito vestro dedit et dicit, id maritus vester per illum excuti faciat.” – MNL OL DL 39 618.

³⁶ <http://szapolyai.hupont.hu/108/ujdonsag-egy-konyv-urugyen-ii-lajos> (Kiemelés: tőlünk. A letöltés időpontja: 2018. február 9.)

István engedett meg magának: „Egyedül Brodarics István említette – megnevezetlen forrásra alapozva állítását –, hogy Szapolyai János a lassú csapatait hátrahagyva, »könnyű szekérre kapva, néhányad magával a királyhoz sietett, hogy akár egyedül is jelen legyen a csatában, melyről tudta, hogy elodázhatatlan.« Más források nem tudtak a vajda akciójáról. Brodarics állítása komolytalan.”³⁷

No, de miért is lenne az? Mert Botlik mindenféle érvelés és mérlegelés nélkül annak tartja? Mert egy közismerten „megbízható” oszmán történétíró utóbb mást ír a későbbi fejlemények ismeretében? Akkor nyilván az a cseh úr is ilyen komolytalan állítást tett, aki még 1526-ban megírta, hogy néhányadmagával Bécsből hasonló módon igyekeztek eljutni a király táborába – és nekik állítólag sikerült is.³⁸

A szerző Szapolyai esetében azt is hangsúlyozza, hogy lám, „II. Lajos király már egy hónappal korábban (július 18-án) teljesen egyértelmű parancsot küldött Szapolyainak, hogy csatlakozzon hozzá a seregével” – mint az a Neumann Tibor által összeállított Szapolyai-oklevéltárból kiderült számára –, ennek ellenére a vajda augusztus 24-én még mindig Kolozsváron tartózkodott.³⁹ Ezzel pedig el is jutottunk az erdélyi segélyhad szerepének sokat tárgyalt problémájához. Ugyanis ez esetben nem az a valódi kérdés, hogy a vajda, a gondjaira bízott tartományt hátrahagyva személyesen vagy akár a 400 fős bandériuma élén meg tudott volna-e jelenni már augusztus 29-e előtt a király táborában, hanem az, hogy mikor is lehetett már akkora a vele tartó haderő, ami valóságos változást eredményezhetett volna az erőviszonyokban, azaz mikor milyen mértékű lehetett augusztusban az erdélyi sereg mozgósítása.⁴⁰

Meglepő lenne, ha Botliknak írás közben nem sikerült volna az idézett kötetben az általa hivatkozott oldalak elé lapoznia, ahol a korábbi Szapolyai-levelekből bárki számára kiderülhet, hogy a vajda és az erdélyi natiók küldöttei a július 27-ére összehívott medgyesi gyűlésen hallgatták meg a király követét, s a vajda ezek után velük egyeztetve augusztus 9-ére hívta Kolozsvárra például a szászok rendkívüli mértékben mozgósított haderejét, 5000 lovast.⁴¹ Ám ezek még nyilvánvalóan augusztus 11-én sem jelentek meg a városban, különben ezen a napon a vajdának nem kellett volna megismételnie utasítását Beszterce városa számára.⁴² (Ennek fényében kellene tehát a néhány nappal későbbre datált tordai gyülekezést is értelmeznünk.⁴³)

Nehezen magyarázható tehát, hogy miért is nem sikerült ezeket az adatokat is beépítenie a szerzőnek a munkájába – azon kívül, hogy „konceptiójában” épp sürgősen voltak. Mindezek után pedig ezen írás egyik szerzője – Pataki József 1976-ban magyarul is megjelent cikke nyomán – hiába vélekedett már évekkel ezelőtt Botlikhoz hasonlóan úgy, hogy az erdélyi had valószínűleg nem a Maros-völgyében hagyta el a tarto-

³⁷ Botlik 2017. 40. o.

³⁸ B. Szabó 2006. 121. o.

³⁹ Botlik 2017. 40. o.; Szapolyai oklt. 531. o.

⁴⁰ Ahogyan ezt Gyalóky Jenő már 1926-ban felismerte: *Gyalóky* 1926. 244–245. o.

⁴¹ Szapolyai oklt. 527–528. o. A Medgyesen meghallgatott királyi követ valószínűsíthetően az a somlyói Bátor István volt, akit II. Lajos állítólag 1526. július 18-án vagy 19-én küldött az erdélyi vajdához, s így nem valószínű, hogy „tíz nap alatt oda-vissza megtette az utat II. Lajos király és Szapolyai János erdélyi vajda közt, pedig nem Kolozsvár–Mohács, hanem a még hosszabb, Érd–Torda viszonylattal kell számolni.” Botlik 2017. 59. o., 415. jegyz.

⁴² Szapolyai oklt. 530. o.

⁴³ Pataki 1976. 79. o.

mányt.⁴⁴ Azt, hogy a vajda tartózkodási helyéből vagy mozgási sebességéből automatikusan ki lehetne következtetni az akár tízezres nagyságrendű erdélyi tartományi sereg tartózkodási helyét vagy következtetni lehetne annak mozgására, igen durva és megtévesztő leegyszerűsítésnek kell tartanunk. Neumann Tibor legújabb kutatása már a vajda 1514. évi magyarországi hadjárata esetében kimutatta, hogy ezeket az adatokat nem lehetséges egy az egyben megfeleltetni egymásnak, a vajda nem tartózkodott mindig a felvonulóban lévő hadseregnél, viszont szűk kíséretével annál sokkal gyorsabb mozgásra is képes volt.⁴⁵

Mindezen pedig az sem változtat – sőt épp ezt a fent említett lehetőséget erősíti –, hogy Botlik szerint „az erdélyi vajda – ha érdekében állt – tudott gyors is lenni: 1522-ben például Budáról alig öt nap alatt ért Lippára”.⁴⁶ Ezúttal csak azt „felejtette el” hozzátenni a szerző – amit épp jelen írásunk egyik szerzője írt meg –, hogy akkor a vajda nem egy nagy hadsereg élén tette meg ezt az utat ennyi idő alatt, hanem szűk személyes kíséretével, s épp azért igyekezett Lippára, hogy ott gyűjtsön hadat.⁴⁷

Nem nagyon jutunk közelebb az erdélyi sereg felvonulásának megértéséhez akkor sem, ha a szerző bevezetőjében említett erdélyi alvajda vélt vagy valós szerepén keresztül próbáljuk megközelíteni a problémát, aki Botlik szerint „királyi tanácsos, erdélyi alvajda, Szapolyai János jobb keze” volt egy személyben. Mint később kiderül, e férfiú alatt a szerző somlyói Bátori Istvánt értette, aki a király küldötteként érkezett vélhetően július végén Erdélybe, s akiről a hozzátartozó jegyzetben a következőket közli: „Szapolyai János királynak koronázása után Perényi Pétert, majd 1530-ban Báthoryt, 1534-ben pedig Majláth Istvánt nevezte ki erdélyi vajdának. Báthory Mohács előtt szabolcsi ispán, 1522-től erdélyi alvajda, 1524-től beregi ispán és Mária királyné munkácsi várnagya. Kubinyi: A Szapolyaiak i. m. 185.”⁴⁸

Nos, somlyói Bátori István valóban volt erdélyi alvajda, mégpedig – adatolhatóan – 1521. június 5. és 1522. november 28. között;⁴⁹ előtte és utána szabolcsi ispán (1520–1521, 1523–1524), utóbb Mária királyné beregi ispánja (1524–1526) lett.⁵⁰ Történetesen éppen 1526-ban nem volt erdélyi alvajda, így nem igazán érthető, hogy miképpen lehetett volna Bátori Szaniszlófi István „az egyesült erdélyi hadsereg vezetője” és miért kellett volna Szapolyainak vele előre küldenie lovasait Erdélyből Mohácsra.⁵¹

Ami korábbi történéseinknek talán még „elkerülhette” a figyelmét, annak Gyalóky Jenő 1926-ban megjelent munkája után egy komoly szakmunkában már nem lenne szabad előfordulnia. E Botlik által is ismert és hivatkozott szerző azzal zárta a Szapolyai kéréséről szóló fejtegetéseit, hogy „azok pedig, akik később is Zápolyai elmaradásában keresték és találták meg a szerencsétlenség legfőbb okát, bizonyára nem nyúltak se a térképhez, se a körzőhöz, vagyis nem számoltak se a térrel, se az idővel, se az emberi erővel. Bizonyítékok hiányában nem hozhatunk a vajda ügyében elmarasztaló ítéletet, mert

⁴⁴ B. Szabó 2013. 170–171. o. Ezt azonban Botlik Richárd nem tartotta szükségesnek megemlíteni, bár igen gyakran hivatkozott e munkára.

⁴⁵ Neumann 2015. 143–144. o.

⁴⁶ Botlik 2017. 41. o.

⁴⁷ C. Tóth 2012a. 992–993. o.

⁴⁸ Botlik 2017. 59. o.

⁴⁹ Arch. 1458–1526. I. 88. o.

⁵⁰ Arch. 1458–1526. II. 67., 247. o.

⁵¹ Botlik 2017. 59. o. Az itt általa idézett 1526. augusztus 24-i levelet is Bátori mint királyi tanácsos írta alá (MNL OL DF 247 835.), épp azon a napon, amikor még a vajda is Kolozsvárott tartózkodott.

a szándékos megkésés bűnét csak akkor süthetjük igazságosan reá, ha a most még függő kérdésekre is határozott választ tudunk adni s ez a válasz mindenben a meggyanúsított ellen szól.”⁵² Ettől pedig még ma is igen messze vagyunk...

Mi is lehet akkor egy kutatás reális célja?

Botlik könyvének másik fele egy fokkal fontosabb kérdéskör megválaszolására vállalkozott (volna): mennyien jelentek meg a csatában, mekkora veszteség érte valójában a Magyar Királyságot?⁵³ A kérdések ismertetése után adjuk át ismét a szót Botlik Richárdnak: „A tanulmány szerkezete némileg rendhagyó, mivel a szerző nem titkolt célja, hogy személyről-személyre, lépésről-lépésre haladva, lehetőleg teljes körképet adjon az esemény minden szereplőjéről. A tanulmány *kiindulási alapja* [kiemelés tőlünk] három számadat. 1. A Mohácsnál, II. Lajos seregében harcoló katonák létszámát (25-27 ezer fő) meghaladta azok száma (41 ezer fő), akik nem vettek részt az ütközetben. 2. A 32 magyar főúr kevesebb, mint fele vett részt a csatában, és összesen 8 'igazi' báró (25%) vesztette életét. Közülük hárman folytattak aktív és cselekvő közéleti politikát a királyi udvarban. 3. 23 vármegye katonáinak [azaz tanulmánya későbbi része alapján pontosabban fogalmazva: 23 megyésispán – kiegészítés tőlünk] jelenlétét lehet kimutatni a mohácsi csatában, ami azt jelenti, hogy a királyi vármegyék katonaságának 64%-a (!) hiányzott az ütközetből.”⁵⁴ Mindehhez utóbb még hozzátette: „Halkan szeretném megjegyezni azt, amiről a hazai történettudomány eddig még nem tett említést: vármegyei viszonylatban 41 (!) megye bandériuma és megyés ispánja hiányzott a csatából, ezek létszámát minimum 9 ezer lovasra becsülöm.”⁵⁵

A szerző amellet, hogy már a dolgozata elején „kiindulási alapként” használja azokat a számokat, amelyeket – elvileg – annak későbbi részében fog bizonyítani, mindent megtett azért, hogy a munkájában használt adatokat ne lehessen ellenőrizni. Egyfelől nem ismerteti dolgozata egyik részében sem, hogy milyen adatok birtokában jutott el az általa közölt eredményekhez, vagy éppen milyen alapon döntötte el, hogy kit melyik kategóriába sorolt. Így ezeknek kénytelen az olvasó utánajárni. S ha már „táncba hívott” minket, mi örömmel vettük a „felkérést”: az alábbiakban ennek a kutatómunkának az eredményeit követheti nyomon az olvasó.

Mindenesetre már eleve óvatosságra int e kalkulációkkal kapcsolatban, hogy a „megyei bandériumok” általa átlagosan 219 főre becsült létszámával szemben valójában a korszakból⁵⁶ egyedül a Nógrád megye által kiállított bandérium létszámát ismerjük – az 1505 és 1508 közötti időszakban évente csupán 60 lovast számlált.⁵⁷ Meg kell azonban jegyeznünk azt is, hogy a Botlik Richárd munkamódszerének felderítésére irányuló törekvésünk korántsem járt teljes sikerrel. Tanulmánya alapján úgy tűnik, már amennyiben nem tévedünk nagyot, hogy azt a kérdést, ki vett részt és ki nem a csatában, egy valami döntötte

⁵² Gyalóka 1926. 243–244. o.

⁵³ Botlik 2017. 6–7. o., 84. o., 3. diagram.

⁵⁴ Botlik 2017. 7. o.

⁵⁵ Botlik 2017. 37. o.

⁵⁶ A kérdést utoljára 1432/1433-ban szabályozták, vö.: Decreta Regni Hungariae 1301–1457. 419. o., 427–428. o.

⁵⁷ Nagy 1862. (MNL OL DF 283 447.)

el: szerepel-e Brodarics István *Igaz történet* című munkájában az illető neve, avagy nem. De ebben sem vagyunk teljesen bizonyosak, mivel nem minden személy esetében követhető az egyes jegyzetek logikája: a sok-sok – alapjában feleslegesnek tűnő – jegyzet között nem mindig sikerült megtalálnunk a kérdésre vonatkozót. Ráadásul az egyes személyek „életútjának”, azaz tisztség- és méltóságviselésének, illetve azok évkörének – önkényesen, időkereteiből kiragadott – forrásokkal történt leírása és megállapítása helyett célszerűbbnek látszott volna felhasználni a közkézen forgó munkákat: így például egyetlen jegyzetben sem idézi Fögel Józsefnek és Kubinyi Andrásnak a királyi udvarról írt munkáit,⁵⁸ valamint a késő középkori világi archontológia főpapok és bárók adatait tartalmazó első kötetét.⁵⁹ A fentebb idézett munkák használata, amellet, hogy sokat segített volna a szerzőnek adatai ellenőrzésében, semmilyen konkrétan megfogalmazott indok nélkül nem mellőzhetőek, ráadásul mindegyik jóval Botlik kéziratának lezárása (2017. szeptember 10.⁶⁰), sőt tanulmánya írásának vélhető megkezdése (2017. augusztus 29.)⁶¹ előtt jelent meg.

A vármegyei bandériumok

Botlik Richárd lehangsúlyosabb állítása, amint arra fentebb már kitértünk, hogy a vármegyei bandériumok, illetve megyésispánok alig harmada jelent meg a csatateren – ami valójában az egyetlen „számon kérhető” megállapítás a Jagelló-korabeli hazai hadszervezet működését illetően. A szerző azonban nem tette meg nekünk azt a szívességet, hogy részletesen kifejtse: mely megyékből állt össze az általa említett 64 vármegye; melyik az a negyvenegy megyei bandérium és ispánja, amelyik nem vett részt a csatában, illetve melyik az a huszonhárom megye és ispánja, amelyik részt vett; végül, hogy mindez vajon hány harcoló katonát jelenthetett?⁶² Sajnos ezekre a kérdésekre a fentebb leírtak fényében mi nem tudunk választ adni.

Első feladatunk tehát a számításba vehető megyék számának meghatározása. 1526-ban a Magyar Királyságnak a források tanúsága szerint 68 működő megyéje volt. Ebből hét – Belső-Szolnok, Doboka, Fehér, Hunyad, Kolozs, Küküllő és Torda – Erdélyben, három megye – Körös, Varasd és Zágráb – Szlavóniában feküdt. A többi ötvennyolc megye a szűkebb értelemben vett Magyarországon terült el.⁶³ Ez az ötvennyolc megye azonban négygyel kevesebb, mint az 1458 előtt működő megyék⁶⁴ száma: 1458 és 1526 között nincsen adatunk Dubica, Keve, Krassó és Szana megyék létezésére. Krassó és – talán – Keve megyék maradéka a Sebesi kerületbe olvadt (ezért felvettük a listába). Rajtuk kívül Orbász, Szerém és Torontál megyék is a megszűnés határán mozogtak, létezésükre csak közvetett adatok utalnak. Ugyanakkor Fejér megyéből a XV. század végére kivált a

⁵⁸ Fögel 1917.; Kubinyi 1995. – Ugyanakkor a Botlik által lépten-nyomon használt Zolnay László által jegyzett munka (Zolnay 1977.) ismeretterjesztő-mesés jellege miatt talán nem a legmegfelelőbb szakirodalom állításainak alátámasztására.

⁵⁹ Arch. 1458–1526. I.

⁶⁰ Botlik 2017. 2. o.

⁶¹ Ekkor hangzott el a Fodor Pállal készült riport. Vö.: Botlik 2017. 5. o.

⁶² A Botlik által a vélelmezett hiányzók adataiból kiszámolt átlag alapján ez a huszonhárom megye esetében 5039 fő lehetne.

⁶³ A megyék felsorolását lásd: Arch. 1458–1526. II. 5–6. o. (tartalomjegyzék) – Varasd megye igazgatási szempontok miatt nem Szlavónia alá lett besorolva.

⁶⁴ A megyék felsorolását lásd: Engel 1996. I. VI–VII. o. – Varasd megyét Szlavóniához számítottuk.

Dunán túl fekvő solti szék/járás és önálló megyévé alakult Solt néven.⁶⁵ A fentiek értelmében tehát a Botlik Richárd által említett hatvannégyes megyeszámot a forrásaink semmilyen módon nem támogatják, vagy néggyel több (68), vagy hattal kevesebb (58) megyével kellett volna számolnia.

Mivel a két külön kormányzat területén fekvő megyék bandériumai ősidők óta és törvényileg is meghatározottan a terület vezetője, jelen esetben az erdélyi vajda, illetve a dalmát-horvát-szlavón bán zászlaja alatt vonultak hadba, az ő feladatuk elsősorban a két tartomány védelme volt⁶⁶ Mint láthattuk, az erdélyi történekekről vajmi keveset tudunk, Szlavóniában azonban a rendek bizonyosan nem vonták ki magukat a háborús készülődésekből: „a július 30-án kiadott parancs értelmében fejenként szálltak hadba. A mozgósítás lefolyásáról Istvánffy Miklós krónikájából tudunk. Körös megyében Hampó Ernuszt Jánost, Pogány Zsigmondot, Prasóczy Istvánt és Hobetics Boldizsárt, Varasdban Rátkay Lászlót, Zágrábban pedig Vojkffy Miklóst, Ádám ítélőmester fiát bízták meg a csapatok összegyűjtésével. Verőce megye hadaival Bánffy Jánosnak kellett megjelennie, Barach Mátyás vranai perjel helyett pedig Tahy Jánosnak kellett hozni a priorátus seregét. Zágráb város is kivette részét a terhekből, negyven gyalogost és egy lovas kocsit *ad deducendas pixides* küldtek a táborba. A sereg létszámára csak becsléseink lehetnek, de az biztos, hogy a Burgio követ által említett 10 000 fő erős túlzás. Valószínűbb, hogy körülbelül 4000-5000 fő gyűlt össze a bán zászlaja alá.” Augusztus 16-án Lajos megparancsolta Batthyánynak, hogy csapataival haladéktalanul induljon meg hozzá... Vele voltak Tahy János, Bánffy János, Szlavónia legnagyobb birtokosai is. Szlavónia őrzését Ernuszt Jánosra bízták.”⁶⁷

Így a továbbiakban a maradék ötvennyolc megyével fogunk számolni (lásd az 1. táblázatot). Ebben az egyes megyék és ispánok nevei⁶⁸ mellett feltüntettük, hogy részt vett-e az adott ispán a mohácsi csatában, amennyiben pedig elhunyt a harcokban, akkor ezt két ++ jelzi. Ha egy megyének volt „főispánja” és ispánja is, ott mindegyikük szerepel, például Borsod megyének Mária királyné volt a „főispánja”, az ő ispánja Gallinczer Lénárd volt, aki a tisztséget ténylegesen ellátta.)

⁶⁵ Az adatokat lásd az egyes megyéknél: Arch. 1458–1526. II.

⁶⁶ Vö.: Decreta Regni Hungariae 1301–1457. 427–428. o.

⁶⁷ Varga 2008. 1117. o.

⁶⁸ A megyésispánokra lásd: Arch. 1458–1526. II. k.

1. táblázat: A megyésispánok 1526-ban

	A megye neve	Az ispán neve		Mohácsnál jelen volt?			Forrás
				igen	nem	n. a.	
1.	Abaúj	Perényi Péter örökös ispán		+			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
2.	Arad	Paksi Gáspár				+	
3.	Árva	Szapolyai György és János		++	+		<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
4.	Bács	Tomori Pál érsek		++			
5.	Baranya	Csulai Móré Fülöp püspök		++			
6.	Bars	Dóci Ferenc				+	
		Lévai Zsigmond			+		<i>Kalous</i> 2007. 613. o.
7.	Békés	Brandenburgi György örgróf (Gerlai Ábrahámfi Sebestyén)			+	+	<i>Brodarics</i> 1976. 30. o.
8.	Bereg	Mária királyné	Ártándi Pál		+	+	
			somlyói Bátori István		+		MNL OL DF 247 835.
9.	Bihar	Perényi Ferenc püspök		++			<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
10.	Bodrog	Várdai Mihály		+			Zárai levele, 115. o. ⁶⁹
		Tatárrevi Zoltai János				+	
11.	Borsod	Mária királyné (Gallinczer Lénárd)			+	+	
12.	Csanád	Macedóniai Miklós (?)				+	
13.	Csongrád	nincsen adat				+	
14.	Esztergom	Szalkai László érsek		++			<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
15.	Fejér	Szerdahelyi Imrefi Mihály		+			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
16.	Gömör	Szapolyai György és János		++	+		<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
17.	Győr	Paksi Balázs püspök		++			
18.	Heves	Várdai Pál püspök			+		
19.	Hont	Gúti Ország Ferenc		++			
20.	Komárom	Korlátkövi Péter		++			
21.	Közép-Szolnok	Drágfi János		++			
22.	Kraszna	Drágfi János		++			

⁶⁹ A levélíró ugyan úgy tudta, hogy Várdai Mihály Imre nevű testvérével együtt meghalt, de Mihály szerencsésen túlélte a csatát. *Simon* 2008. 53. o.

	<i>A megye neve</i>	<i>Az ispán neve</i>	<i>Mohácsnál jelen volt?</i>			<i>Forrás</i>
			igen	nem	n. a.	
24.	Liptó	Szapolyai György és János	++	+		<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
25.	Máramaros	Mária királyné (Ártándi Pál)		+	+	
26.	Moson	Mária királyné (Várkonyi Amadé István)		+	+	
27.	Nógrád	Balassa Ferenc	++			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
		Ráskai Gáspár	+			<i>Kalous</i> 2007. 613. o.
28.	Orbász	nincsen adat			+	
29.	Nyitra	Podmanicki István püspök	+			<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
30.	Pest	nincsen ispánja				
31.	Pilis	nincsen ispánja				
32.	Pozsega	Kerekszállási Markos Péter			+	
		Cserneki Dezsőfi János			+	
33.	Pozsony	Bornemissza János (Acél István)	+	+		<i>Brodarics</i> 1976. 24. o.; <i>Kalous</i> 2007. 612. o.
34.	Sáros	Tárcai Miklós	++			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
35.	Sebesi kerület	nincsen adat			+	
36.	Solt	Paksi János	++			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
37.	Somogy	Bátori György		+		<i>Kalous</i> 2007. 613. o.
		Bátori István	+			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
38.	Sopron	nincsen adat			+	
39.	Szabolcs	Bátori András	+			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
40.	Szatmár	Bátori András	+			
41.	Szepes	Szapolyai György és János	++	+		<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
42.	Szerém	nincsen adat			+	
43.	Temes	Perényi Péter	+			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
44.	Tolna	Paksi János	++			
		Szerecsen János	+			<i>Brodarics</i> 1976. 24. o.

	A megye neve	Az ispán neve	Mohácsnál jelen volt?			Forrás
			igen	nem	n. a.	
46.	Torontál	nincsen adat			+	
47.	Trencsén	Szapolyai György és János	++	+		Kalous 2007. 611. o.
48.	Turóc	Szapolyai György és János	++	+		
49.	Ugocsa	Perényi Gábor	++			
50.	Ung	Homonnai Ferenc	+			Brodarics 1976. 25. o.
51.	Valkó	Tomori Pál érsek	++			Kalous 2007. 611. o.
52.	Vas	Szécsi Tamás	++			
		Battyányi Ferenc	+			Kalous 2007. 612. o.
53.	Verőce	Alsólendvai Bánfi János	+			Kalous 2007. 613. o.
54.	Veszprém	Szalaházi Tamás püspök		+		Brodarics 1976. 24. o.
55.	Zala	Bátori István	+			Kalous 2007. 612. o.
		Ákosházi Sárkány Ambrus	++			Kalous 2007. 611. o.
56.	Zaránd	Bátori István	+			Kalous 2007. 612. o.
57.	Zemplén	Pálóci Antal	++			Kalous 2007. 611. o.
58.	Zólyom	Mária királyné (Beheim Bernát)		+	+	MNL OL DF 248 785.
	58 megye	79 személynév	42	18	19	

A melléktartományok nélkül a szorosán vett Magyarország területén fekvő ötvennyolc megye élén összesen hetvenkilenc ispán nevét találjuk, ami elvben azt jelentené, hogy sok megye ispáni tisztségét párhuzamosan többen viselték. A helyzet azonban nem ilyen egyszerű. Egyfelől tizenhat megyének valóban két ispánja volt. Másfelől viszont sok megyének azonos személy volt az ispánja: Szapolyai János és György kezén hét (Árva, Gömör, Liptó, Szepes, Torna, Trencsén és Turóc), Mária királyné kezén öt (Bereg, Borsod, Máramaros, Moson és Zólyom, miközben mindegyiknek volt külön ispánja is, akiket felvettünk a táblázatba), Bátori István nádor kezén három (Somogy, Zala és Zaránd, illetve a táblázatban nem szereplő Varasd) megye volt. Két-két megye élén állt Bátori András (Szabolcs és Szatmár), Drágfi János (Közép-Szolnok és Kraszna), Paksi János (Solt és Tolna), Perényi Péter (Abaúj és Temes) és Tomori Pál érsek (Bács és Valkó). Tehát annak megállapítása, hogy mely megyék csapatai lehettek ott a csatában, korántsem olyan egyszerű feladat.

Botlik Richárd e tekintetben – vélhetően – úgy kalkulált, hogy amelyik megyésispán jelen volt Mohácsnál, annak a megyének a bandériuma is ott volt, amelyik nem, azoké természetesen nem volt jelen. A meglepő állításból az talán még elfogadható, ha az ispán megjelent, akkor valószínűleg a megyei csapat is felvonult, az ellenkezője azonban már korántsem magától értetődő, így esetenként bizonyításra szorulna. Egyáltalán nem következik ugyanis a megyésispán távolmaradásából, hogy az adott megye bandériuma sem jelent meg a hadisíkon. Annál kevésbé, mert a megyei csapatokat, noha az ispán zászlaja alatt vonultak hadba, a megye közössége által választott kapitány vezette.⁷⁰ Így például Bornemissza János pozsonyi ispánról tudjuk, hogy Budán maradt a királyné mellett, de a megyei bandérium Acél István pozsonyi várnagy vezetésével megjelent a királyi seregben.⁷¹ Pest és Pilis megyék csapatai szintén jelen lehettek, noha ispánjaikat biztosan nem tudnánk kimutatni, mivel – Botlik Richárd állításával szemben⁷² – nem volt sem ispánjuk, sem alispánjuk.⁷³ Ráadásul több olyan megye is van, ahol nem ismerjük az ispán nevét, ettől függetlenül bandériumuk akár ott is lehetett Mohácson.

Mindezekén túl, mint láttuk, a megyésispánok és a megyék száma között sincsen semmilyen összefüggés. Ezért először is az a feladatunk, hogy meghatározzuk, ténylegesen hány személlyel kell számolnunk (azaz ki az, aki egy vagy több ispáni címet visel). Ezek a személyek nem meglepő módon átfedésben vannak a bárói méltóságokat viselőkkel, illetve jó néhány főpap egyúttal az egyházmegyéje központjának helyet adó megye ispáni címét is birtokolta. Kezdjük az utóbbiakkal! Összesen nyolc olyan megye van, melynek élén a „helyi” főpap állt (az egyházmegyéek sorrendjében): Esztergom, Bács, Heves, Győr, Nyitra, Baranya, Bihar és Veszprém. A sorhoz csatlakozik Valkó megye, melynek élén ekkor Tomori Pál kalocsa-bácsi érseket találjuk. A nyolc főpap közül hat jelen volt a csatában, a veszprémi püspököt, Szalaházi Tamást a királyné védelmére Budán hagyták,⁷⁴ míg Várdai Pál egri püspököt a bátai táborból küldték vissza Máriához.⁷⁵ (Ez utóbbi a magával hozott megyei bandériumot⁷⁶ bizonyára nem vezette el a táborból Budára.)

Az ötvennyolc megye élén összeszámolt hetvenkilenc név csupán negyvennyolc különböző személyt takar (lásd a 2. táblázatot; a nevek mögött annak a megyének a neve szerepel, amelyiknek az ispáni tisztét viselték, illetve amelyik nevében eljárak). A csatában jelen lévő huszonnyolc ispán legalább harminckilenc megye bandériumát vezethette a harcba. A Szapolyai János és György kezén lévő megyéket, mivel György jelen volt az ütközetben és – legalábbis Brodarics elmondása szerint – 300 lovassal és 1200 gyalogossal vett részt,⁷⁷ egyértelműen a megjelentek közé kell sorolnunk. Hasonló a helyzet Somogy megyénél is, mivel a két Bátori közül az egyik hadba vonult. Pozsony és Veszprém megyék esetében viszont az ispán távolmaradt, de a megyei bandérium ott volt:

⁷⁰ Kubinyi 2007b. 222. o.

⁷¹ Brodarics 1976. 24. o.

⁷² Botlik 2017. 13. o.

⁷³ Tringli 2001. 164–165., 186–191. o. Vö.: Arch. 1458–1526. II. 180., 183. o.

⁷⁴ Brodarics 1976. 24. o.

⁷⁵ MNL OL DF 248 785.

⁷⁶ Brodarics 1976. 18. o.

⁷⁷ Brodarics 1976. 18. o.; Burgio augusztus 13-i jelentése révén ezt az adatot is pontosítani tudjuk: a szeptesi gróf vezette csapat 200 nehéz- és 100 könnyűlovásból, valamint 1200 gyalogosból állt. B. Szabó 2006. 86. o. Csapata összetétele miatt valószínűsíthető, hogy a felső részeken fekvő megyék gyalogos puskásai is vele tartottak. Lásd: B. Szabó 2004. 471. o.

az előbbinél, mint fentebb már említettük, Bornemissza Budán maradt, de csapatát – 300 lovast – elküldte Acél István pozsonyi várnagy vezetésével.⁷⁸ A veszprémi püspök, noha Bornemisszához hasonlóan őt is a fővárosban hagyták, bandériuma a királyi seregben maradt.⁷⁹ Nem ennyire egyértelmű a helyzet Mária királyné esetében: őt érthető módon szintén Budán hagyta a király, de csapatai vele tartottak,⁸⁰ ám mivel nem tudjuk, hogy ezek mely megyékből kerültek ki, így nem vettük fel őket a megjelentek közé. (A „Nincs adat a személyére” oszlopban szereplő megyék közül csak azokat vettük számításba, amelyek a másik kettőben nem szerepelnek – ezeket és a már egyszer szereplő megyék nevét dőlten szedtük.)

2. táblázat: A megyésispánok „aktivitása”

<i>Jelen volt Mohácsnál</i>	<i>Nem volt jelen Mohácsnál</i>	<i>Nincs adat a személyére</i>
Ákosházi Sárkány Ambrus (zalai) Alsólendvai Bánfi János (verőcei) Balassa Ferenc (nógrádi) Bátori András (szabolcsi, szatmári) Bátori István (somogyi, zalai, zarándi) Battyányi Ferenc (vasi) Csulai Móré Fülöp püspök (baranyai) Drágfi János (közép-szolnoki, krasznai) Gúti Ország Ferenc (honti) Gyalui Vas László (külső-szolnoki) Heves megye bandériuma Homonnai Ferenc (ungi) Korlátkövi Péter (komáromi) Paksi Balázs püspök (győri) Paksi János (solti és tolnai) Pálóci Antal (zempléni) Perényi Ferenc püspök (bihari) Perényi Gábor (ugocsai) Perényi Péter (abaúji, temesi) Podmanicki István püspök (nyitrai) Pozsony megye bandériuma Ráskai Gáspár (nógrádi)	Bátori György (somogyi) Beheim Bernát (zólyomi) Bornemissza János (pozsonyi) Brandenburgi György (békési) Lévai Zsigmond (barsi) Mária királyné (beregi, borsodi, máramarosi, mosoni, zólyomi) somlyói Bátori István (beregi) Szalaházi Tamás püspök (veszprémi) Szapolyai János (árvai, gömöri, lipői, szepesi, tornai, trencsényi és turóci) Várdai Pál püspök (hevesi)	Ártándi Pál (beregi, máramarosi) Cserneki Dezsőfi János (pozsegai) Derencsényi Miklós (tornai) Dóci Ferenc (barsi) Gallinczer Lénárd (borsodi) Gerlai Ábrahámfi Sebestyén (békési) Kerekszállási Markos Péter (pozsegai) Macedóniai Miklós (csanádi) Paksi Gáspár (aradi) Tatárrévi Zoltai János (bodrogi) Várkonyi Amadé István (mosoni)
		nem ismert az ispán: Csongrád Orbász Sebesi kerület Sopron Szerém Torontál
		nincsen ispánja: Pest Pilis

⁷⁸ Brodarics 1976. 24. o.

⁷⁹ Brodaricus 2012. 142. o.

⁸⁰ Brodarics 1976 16. o.

<i>Jelen volt Mohácsnál</i>	<i>Nem volt jelen Mohácsnál</i>	<i>Nincs adat a személyére</i>
Szalkai László érsek (esztergomi) Szapolyai György (árvai, gömöri, liptói, szepesi, tornai, trencsényi és turóci) Szécsi Tamás (vasi) Szerdahelyi Imrefi Mihály (fejéri) Szerecsen János (tolnai) Tárcai Miklós (sárosi) Tomori Pál érsek (bácsi, valkói) Várdai Mihály (bodrogi) Veszprém megye bandériuma		
28 ispán (40 megye)	10 ispán (7 megye)	11 ispán (3+6+2=11 megye)
49 ispán (58 megye)		

Az ötvennyolc megyéből ötven esetében tudjuk, hogy ki(k) volt(ak) az ispánja(i), a maradék nyolc megyéből – mint láttuk – kettőnek, Pestnek és Pilisnek nincsen ispánja, hatnak pedig nem ismerjük ekkori vezetőjét. Három megye esetében viszont nem lehet egyelőre eldönteni, hogy részt vettek-e a csatában. Ha a teljes megyeszámra vetítve akarjuk megadni az arányokat, akkor azt látjuk, hogy – kerekítve, a Botlik-féle értelmezéssel⁸¹ – a megyei csapatok 69 százaléka megjelent, 12 százaléka nem és 19 százalékaról pedig nem tudjuk eldönteni. Ez – ha az utóbbi kettőt egy kategóriának vesszük (31%), akkor is – pontosan a fordítottja a Botlik Richárd által megadott arányoknak (36–64%).⁸² Csakhogy ennek a megállapításnak még ebben a formában sem feltétlenül van köze a valósághoz!

A főpapok

Botlik Richárd tanulmánya három különböző helyen foglalkozik a főpapokkal: a csatában hősi halált haltak, a csatából elmenekültek és a csatától távolmaradók között és – összesen – tizenöt személlyel számol.⁸³ Hogy miért épp ezzel a tizenöt fővel, azt szokásához híven ezúttal sem osztja meg velünk. Éppen ezért először nézzük meg, kik alkották 1526-ban a magyar főpapi kart, illetve kikről tudható, hogy részt vettek a csatában (lásd a 3. táblázatot; az egyúttal megyéjük ispáni címét viselő egyháznagyokat félkövér betűvel jelöltük, a modrusi püspököt, noha semmilyen adatunk nincsen hollétéről, a csatában meg nem jelentek között tüntettük fel). A táblázatban nem szerepeltetjük a segédpüspököket, valamint – noha főpapi jelvények viselésére jogosultak – a pozsonyi⁸⁴ és szepesi prépostot,⁸⁵ mivel nem voltak bandérium tartására kötelezve,⁸⁶ így összesen két érseket, tizenöt püspököt, a fehérvári prépostot és a vránai perjelt vettük fel.⁸⁷

⁸¹ Valójában az ispánok részvételét tudjuk meghatározni.

⁸² Botlik 2017. 84. o.

⁸³ Botlik 2017. 83. o.

⁸⁴ A pozsonyi prépostság üresedésben volt ekkor, vö.: C. Tóth 2017 c. 140. o.

⁸⁵ A szepesi prépost a Szapolyaiak embere volt. C. Tóth 2017 c. 143. o.

⁸⁶ 1498. évi törvény 20. cikkelye (Decreta regni mediaevalis Hungariae 1490–1526. 100–101. o.).

⁸⁷ A főpapokat lásd: C. Tóth 2017.; a fehérvári prépost a káptalannal együtt kötelezve volt katonaállításra.

3. táblázat: A főpapság részvétele a mohácsi csatában

	Egyházmegye	Név	Ott volt a csatában		Nem volt ott / nincs adat	Forrás
			meghalt	elmenekült		
1.	esztergomi	Szalkai László	+			Kalous 2007. 611. o.
2.	kalocsa-bácsi	Tomori Pál	+			
3.	boszniai	Palinai György	+			
4.	csanádi	Csaholyi Ferenc	+			
5.	egri	Várdai Pál			+	
6.	erdélyi	Gosztonyi János			+	
7.	győri	Paksi Balázs	+			
8.	knini	Tuskanich András			+ ⁸⁸	
9.	modrusi	Simon de Begna			+	(nincsen adat)
10.	nyitrai	Podmanicki István		+		Kalous 2007. 611. o.
11.	pécsi	Csulai Móré Fülöp	+			
12.	szerémi	Brodarics István		+		
13.	váci	Gúti Ország János		+		
14.	váradi	Perényi Ferenc	+			
15.	veszprémi	Szalaházi Tamás			+	Brodarics 1976. 24. o.
16.	zágrábi	Erdődi Simon		+		Kalous 2007. 611. o.
17.	zenggi	Jozefics Ferenc		+		
18.	fehérvári pr.	Kretschmer Lőrinc		+		Brodarics 1976. 25. o.
19.	vránai perjel	Tahi János		+		Brodarics 1976. 24–25. o.
19 fő (100%)			7 fő (36,8%)	7 fő (36,8%)	5 fő (26,4%)	
			14 fő (73,6%)			

⁸⁸ Az ő részvétele, vagy távolmaradása eldönthetetlen: 1526 júliusában őt küldte II. Lajos Batthyány Ferenchez utasításaival, és a bánnak vele, azaz András knini püspökkel kellett tanácskoznia. *Mesić* 1873. 258. o. Tehát könnyen lehetséges, hogy a bánnal együtt ő is megjelent Mohácson.

A tizennyolc főpap abszolút többsége felvonult a püspöki és – ha volt – megyésispáni bandériumaival. A mohácsi csatában megjelentek (14 fő) fele a harcmezőn lelte halálát,⁸⁹ a másik felének sikerült kimenekülnie a csata forgatagából. Jelen esetben azonban fontosabb a maradék öt fő, akik nem jelentek meg Mohácsnál: ki és miért nem volt ott a királyi seregben?

Szalaházi Tamás veszprémi püspököt⁹⁰ – Turzó Elek társaságában – Lajos király rendelte felesége „örizetére”,⁹¹ így hiányzása a csatából nem róható fel neki. A másik hiányzó Várdai Pál egri püspök, akit a bátai táborból küldött vissza az uralkodó Budára. Ám mivel a püspök becsülete védelmében vonakodott elhagyni a sereget, ezért a királlyal igazoló iratot állíttatott ki a maga számára.⁹² A királyi megbízás teljesítését követően – ahogyan már említettük –, augusztus 30-án a püspöknek szándékában állt visszatérni a sereghez, de erre már az ismert események miatt nem volt lehetősége. Várdai ezért a védelem megszervezése céljából hazatért egyházmegyéjébe – amint arról Zsigmond lengyel királynak részletesen beszámolt.⁹³ (A források alapján teljesen világos és egyértelmű helyzetet, vagyis, hogy Várdai talpig becsületesen és jóhiszeműen járt el, Botlik Richárd mégis a fentebb említett módon Várdai befekettetésére használta fel.)

A harmadik távol lévő főpap, aki csak a „további hírességek” között kapott helyet, Gosztonyi János erdélyi püspök.⁹⁴ Az 1526. augusztus 23-i keltezésű, Kolozsvárról a szászoknak küldött levele alapján úgy tűnik, hogy ő sem önszántából, hanem királyi meghagyásra maradt Erdélyben az ügyek intézésére.⁹⁵

A knini püspökről, mint fentebb már szóltunk róla, eldönthetetlen, hogy merre volt, míg a modrusi püspök távolmaradásának okáról nem tudunk semmit. Az egyháziaknál, azokon belül is a „további hírességek” között maradván, feltűnik Oláh Miklós neve is,⁹⁶ de nem igazán tudunk mit kezdeni a szerző rá vonatkozó kijelentéseivel: „Érdemeire hivatkozva Mária királyné győri kanonoknak nevezte ki, ami elég különös, ha meggondoljuk, hogy Oláh »sohasem tartózkodott Győrött; [...] a karban helyettese végezte kötelességét; a misézésben különben is helyettesre szorult, mert nem volt felszentelt pap[!]« [itt Bedy Vince munkájára hivatkozott – megjegyzés tőlünk, kiemelés a szerzőtől]. A királynénak már Mohács előtt megvolt a jogköre ahhoz, hogy egyházi embereket kinevezzen, de Oláh nem volt egyházi ember. Mária királyné valószínűleg *Oláh kinevezésével kívánta*

⁸⁹ A Botlik Richárd által a csatamezőn hősi halált haltak között felsorolt Keserű Mihály (Botlik 2017. 11. o.), korábbi boszniai püspök „természetesen” nem halt meg (a névhez tartozó egyetlen forrást tartalmazó jegyzetben sem szerepel ilyen), hanem a püspökségről történt lemondása után megházasodott és 1534-ben még életben volt. Lásd erre: *Köblös* 1994. 353/62. sz.

⁹⁰ Vö.: Botlik 2017. 57–58. o.

⁹¹ *Brodarics* 1976. 24. o.

⁹² MNL OL DF 248 785. – Vö.: *Laczlavik* 2014. 40. o.

⁹³ *Laczlavik* 2014. 42. o.

⁹⁴ Vö.: Botlik 2017. 64. o.

⁹⁵ „mandavit nobis dicta regia maiestas suis litteris mediantibus districtissime, ut nos abiecto omni prorsus favore, gratia et amore, vos et generalitatem vestram ad dationem et promptam ordinationem dictorum equorum redalium ad duos curros fiendam per omnia remedia compellere deberemus”; „verum nos mandato principis et domini nostri gratiosissimi (cui contravenire non licet) cum omni obedientia et prompta fidelitate obtemperare volentes iuxta seriem modumque et formam mandati regie maiestatis nobis inuncti auctoritate ipsa regia vobis firmissime precipientes committimus et mandamus, quatinus ...” – MNL OL DF 246 298.

⁹⁶ Botlik 2017. 65–66. o.

*saját levelezését jogszerűvé tenni a győri egyházmegyében, mivel a királyné nem rendelkezett pecséttel*⁹⁷

Valóban „különös” e megállapítás: eszerint egyfelől Botlik sohasem hallott még az egyházi javadalmak fizetésekként történő átadásáról, jóllehet erről nemcsak legfrissebb, hanem az utóbbi évszázadban megjelent munkákban is lehet olvasni.⁹⁸ Másfelől megmosolyogtató módon azt feltételezi, hogy egyrészt Oláh győri kanonokságával „levelezését jogszerűvé” tudta tenni Mária a győri egyházmegyében, másrészt hogy a királynénak nem volt pecsétje. Az előbbi állítása értelmezhetetlen, az utóbbi pedig nem igaz: a Mária nevében 1521 decembere, megkoronázása, és 1526 augusztusa, a mohácsi csata közötti időben kibocsátott és eredetiben ismert több mint hetven oklevele⁹⁹ mindegyikén a saját pecsétje van! A „futottak még” kategóriában szerepel – Botlik Richárd le nem írt meghatározása szerint¹⁰⁰ – a szintén távolmaradó Gerendi Miklós, Macedóniai László¹⁰¹ – akit egyébként a király (Duna)földvárjáról küldött vissza Máriához¹⁰² – és Statileo János¹⁰³ is, akik esetében nem igazán érthető, hogy a szerző miért hiányolja őket a mohácsi csatából. Egyikük sem volt főpap, sem pedig *banderiat* úr.

A bárók (és méltóságviselők)

Botlik Richárd számításai szerint „a világi főméltóságok, a Magyar Királyság politikai elitjét... a kormányzatát alkotó 'igazi' bárók közül” nyolcan – „Drágffy” János országbíró, „a királyi kamarásmesterek közül ketten... Tárczay Miklós és Ország Ferenc”, „Horváth Simon főpohárnokmester és Korlátkövy Péter főudvarmester”, „Perényi Gábor királyi kamarásmester”, Szapolyai György szepesi gróf, trencsényi ispán és Sárkány Ambrus zalai ispán – haltak meg a csatában (25%).¹⁰⁴ A szerző listájában szereplő Tárczay Miklós és Ország Ferenc egyike sem volt kamarásmester, ugyanis mindketten királyi kamarások voltak.¹⁰⁵ Horvát Simon annak ellenére, hogy Brodarics Istvánnál méltóságviselő báróként szerepel,¹⁰⁶ hasonlóképpen nem viselte a megadott tisztséget. Csakúgy, mint Perényi Gábor, aki valóban volt kamarásmester (1502–1515, 1519),¹⁰⁷ de Mohács idején – mint láttuk – már csak Ugocsa megye élén állt. A fentiek okán nem lesz haszontalan, ha áttekintjük, hogy 1526 nyarán kik és milyen bárói méltóságot töltöttek be,¹⁰⁸ illetve kik voltak közülük jelen a csatában (lásd a 4. táblázatot; a nevek mellett feltüntettük az egyúttal viselt – további – megyésispánságok számát).

⁹⁷ Botlik 2017. 66. o. (Kiemelés: tölünk.) – A 465. jegyzetben idézett oklevél (MNL OL DL 89 166.) 2009-ben nyomtatásban is megjelent, lásd: C. Tóth 2010. 126. o.

⁹⁸ Lásd például Bónis 1970. passim.

⁹⁹ Lásd az MNL OL DL és DF Adatbázisát. – A pecsét képe megjelent: Habsburg Mária 209. o. (V-10: Sölch Miklós katalógustétele).

¹⁰⁰ Úgy tűnik, hogy Botlik azokat tekintette a csatából távolmaradóknak, akiknek neve nem szerepel a veszteséglistán, illetve nem említi róluk Brodarics István, hogy jelen voltak.

¹⁰¹ Botlik 2017. 66. o.

¹⁰² Brodarics 1976. 18. o., lásd még Brodarics István 1526. augusztus 6-i levelét Mária királynéhoz: Brodericus 2012. 141. o.

¹⁰³ Botlik 2017. 67. o.

¹⁰⁴ Botlik 2017. 10. o., 83. 2. diagram.

¹⁰⁵ Tárczay Miklós: MNL OL DL 23 999.; Ország Ferenc: MNL OL DL 75 782.

¹⁰⁶ Brodarics 1976. 29. o.

¹⁰⁷ Arch. 1458–1526. I. 120–121. o.

¹⁰⁸ Lásd: Arch. 1458–1526. I. passim.

4. táblázat: A méltóságviselő bárók „aktivitása”

	Méltóság	Név és az ispánság száma	Ott volt a csatában		Nem volt ott	Forrás
			meghalt	elme- nekült		
1.	nádor	Bátori István (4)		+		<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
2.	erdélyi vajda	Szapolyai János (7)			+	<i>Kalous</i> 2007. 613. o.
3.	országbíró	Drágfi János (2)	+			<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
4.	dalmát- horvát- szlavón bán	[Tahi János]		+		<i>Brodarics</i> 1976. 24–25. o.
		Battyányi Ferenc (1)		+		<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
5.	tárnokmester	Turzó Elek			+	<i>Brodarics</i> 1976. 24. o.
6.	ajtónálló- vagy udvarmester	Korlátkövi Péter (1)	+			<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
		Trepka András	+			
7.	pohárnok- mester	A. Bánfi János (1)		+		<i>Kalous</i> 2007. 613. o.
		Batthyányi Ferenc (1)		+		<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
8.	asztalnok- mester	Csulai Móré László		+		<i>Kalous</i> 2007. 613. o.
		Vingárti Horvát Gáspár			+	
9.	lovázmester	Bátori György (1)			+	
10.	kamarás- mester	Gúti Ország Imre		+		<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
		Turzó Elek			+	<i>Brodarics</i> 1976. 24. o.
11.	temesi ispán	Perényi Péter (1)		+		<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
12.	pozsonyi ispán	Bornemissza János			+	<i>Brodarics</i> 1976. 24. o.
13.	kincstartó	Turzó Elek			+	
	13	15 fő (18 név)	3 fő	7 fő	5 fő	
		15 fő	10 fő		5 fő	

A méltóságviselő bárók közül tízen vettek részt csatában, és közel harmaduk hősi halált halt. Egyharmaduk, azaz öten különböző okok miatt nem vettek részt a harcban. Közülük is az első helyen természetesen Szapolyai János áll. Évszázadok óta vita folyik arról, hogy a király ellentmondó parancsai és az erdélyi vajdaként ráháruló védelmi feladatok teljesítése miatt vagy pedig előre megfontolt szándékkal késett-e el, illetve eleve nem is akart megjelenni a csatában. Egy biztos, a vitát olyan „érvekkel”, amelyeket részben már fentebb érintettünk, nem lehet lefolytatni.

Botlik Richárd a „nem tudott, vagy nem is akart Mohácsra menni az erdélyi sereggel” kérdés megválaszolásának „felvezetéseképpen” két forrást is idéz. Az egyik Drágfi János országbíró 1526. augusztus 24-i végrendelete, amelyben családját és familiárisait

„Szapolyai János erdélyi vajda gondjaiba ajánlja. Természetes dolog egy ütközet előtt. Viszont a végrendeletben szereplő adat elgondolkoztató. A Szapolyaival szövetséges Drágffy tudhatott arról, hogy a vajda nem akar csatlakozni a királyi sereghez? Miből gondolta az országbíró a csata előtt öt nappal, hogy Szapolyai már nem fog odaérni Mohácsra, ezért rá lehet bízni a családját?”¹⁰⁹

Erre, úgy hisszük, a legjobb választ egy másik végakarát rendelkezése adhatja meg. Példának okáért legyen ez a Pálóci család utolsó férfitagjának, Antal zempléni ispánnak 1526. július 25-én, a hadjáratba indulás előtt tett végrendelete. Ebben felkérte II. Lajos királyt, hogy hűséges szolgálataira tekintettel intézkedéseit tartsa meg és segítse azok végrehajtását.¹¹⁰ Botlik gondolatmenete alapján tehát Pálócinak biztosnak kellett volna lennie abban, hogy a király nem fog megjelenni a csatában.

„A másik levél kész tényként megfogalmazza, hogy a vajda nem akart Mohácsra menni. Ezt a levelet Ferdinánd-párti nemesek Pozsonyból, 1527. március 7-én írták VIII. Henrik angol királynak. A Báthory István, Batthyány Ferenc, Szalaházy Tamás, Thurzó Elek és Horváth Gáspár által aláírt levélben a magyar urak egyöntetűen állították, hogy Szapolyai vajda cserbenhagyta II. Lajost és a királyi sereget, a vajda nem is akart részt venni az ütközetben. *Állításukat csak azért nem lehet perdöntő bizonyítékként elfogadni, mivel ez része volt Ferdinánd lejárato propagandájának.*”¹¹¹

No, de akkor miért kellene mégis éppen ennek a dokumentumnak hinnünk? Miért kell egy kétes hitelű forrásra ilyen súlyú állítást alapozni?

Nem kevésbé meghökkentő állításokat tartalmaznak Botlik következő megállapításai, amelyekkel feltehetően a vajda motivációira próbált fényt deríteni: „A történészek közül Jászay Pál észlelte először azt az elgondolkoztató tényt, hogy «'a két testvér Szapolyai soha egyszerre a királyi udvarnál meg nem jelent, miként ha az egyik törbe esnék, a másik segedelemre siethessen.» *Ezért Szapolyai György részt vett a mohácsi csatában, de Szapolyai János kerülte azt, hogy a két fivérből az egyik biztosan életben maradjon.*¹¹² Miért óvták egymást a Szapolyai-fivérek? Szapolyai János édesanyja, a lengyel Piast-ág (Árpád-házzal rokonságban álló) uralkodóinak leszármazottja, Hedvig hercegnő – 1499-ben meghalt férje nyomdokán haladva – tovább építette fiai jövőjét: nyomás alá helyezte II. Ulászló királyt, hogy adja feleségül Jánoshoz Anna hercegnőt; míg Szapolyai György eljegyezte Mátyás király természetes fiának, Corvin Jánosnak leányát, Erzsébetet (és ezzel a Szapolyai-család lett Magyarország legnagyobb birtokosa).”¹¹³

Az 1505. februári eljegyzésből, amint az közismert, nem lett házasság, így természetesen a birtokok sem kerülhettek a Szapolyaiak kezére. Annál kevésbé, mivel azokat 1508 végén II. Ulászló király rokonának, György brandenburgi örgrófnak adományozta Corvin János özvegyének, Frangepán Beatrixnak a kezével együtt.¹¹⁴ Ráadásul az időrend sem támogatja Botlik „érvelését”: Szapolyai István nádor vagyona már az 1490-es

¹⁰⁹ Botlik 2017. 39. o.

¹¹⁰ Détsky 1998. 39., 44. o.

¹¹¹ Botlik 2017. 39. o. (Kiemelés: tőlünk.)

¹¹² (Kiemelés: tőlünk.) Botlik gondolatmenetét felvéve innen már csak egyetlen lépés lenne annak feltételezése, hogy Szapolyai János szándékosan küldte a biztos halálba öccsét, hogy így a teljes vagyon az ő kezére kerüljön.

¹¹³ Botlik 2017. 44–45. o. (Kiemelés: tőlünk.)

¹¹⁴ Schönherr 1894. 306. o., skk. Vö.: Arch. 1458–1506. II. 59., 319., 405–406. o.

évek közepére elérte, de a század végére már biztosan felülmúlta Corvin János herceget, és a nádor 1499. december végi halálakor vitathatatlanul a királyság legnagyobb birtokosaként hunyta le a szemét.¹¹⁵

A második hiányzóról,¹¹⁶ Bornemissza János pozsonyi ispánról és budai várnagyról már elégszer szoltunk: ő maga nem, de csapata részt vett a mohácsi csatában.¹¹⁷ A harmadik személy Turzó Elek királyi kamarás- és tárnokmester, kincstartó,¹¹⁸ akinek II. Lajos király parancsára Érdről kellett visszafordulnia és visszatérnie Budára, hogy a királyné szolgálatára legyen.¹¹⁹ De kétszáz gyalogosból álló, „hadigépekkel” felszerelt bandériumát a király táborában hagyta.¹²⁰ A következő távolmaradó Bátor György lovászmester. Érdekes itt ismét átadnunk a szót Botlik Richárdnak, hiszen ritkán adódik olyan eset, amikor valaki az általa éppen vizsgált témában önként adja írásba meglepő mértékű tudatlanságát:

„Békeidőben, de háborús konfliktusok idején pláne fontos szerep hárult a királyi lovászmesterre. A lovászmester feladata volt az uralkodó lovainak felügyelete, friss ló (vagy lovak) biztosítása csata és/vagy menekülés esetére. A nádor fivére, ecsedi Báthory György lovászmester azonban nem jelent meg II. Lajos táborában, hanem birtokán, Babócsán tartózkodott. Nagy szükség lett volna a lovászmesterre, mert már fentebb említettem, hogy a király alig hagyta el a budai várt, mikor kedvenc lova elpusztult. Báthory viszont 1526-ban Babócsán nyaralt. Testvére, Báthory István nádor itt, Babócsán gyűjtötte azt a csapatot, mellyel csatlakozott II. Lajos tolnai seregéhez, de György nem tartott velük.”¹²¹

Bátor György valószínűleg örömmel felpattant volna lovára és testvérével együtt csapataik élén a mohácsi táborba ügetett volna. Ezt azonban nem tehetette, mivel ekkor már évek óta betegeskedett: 1520-ban a segesdi ferences kolostorban kereste fel a királyi ítélőmester egy bevallás felvétele céljából, mivel járóképtelen volt,¹²² de ugyanezt írta róla Antonio Burgio pápai követ is (*validinarius*).¹²³ Noha ő maga nem, de zászlósúrként kiállított bandériuma testvére vezetésével jelen volt az ütközetben.

Természetesen lovászmestersége, mivel az méltóság és nem tisztség volt, semmilyen konkrét, fizikai és elméleti feladatot nem rótt rá a királyi udvarban. Az istállók takarítását, a lovak gondozását évszázadok óta az istálló- vagy allovászmesterek (*magister stabuli / vicemagister agazonum*) beosztottjai végezték. Ennek megfelelően a király paripáit is ennek megfelelően a lovaszok felügyelték.

Botlik listájában a következő világi hiányzó – a fentebb már említett somlyói Bátor Istvánt most kihagyva – II. Lajos király törvénytelen fia, Királyfia vagy Lantos János.¹²⁴

¹¹⁵ Engel 2003. 15. o., 52. o. Vö. még: Neumann 2014.

¹¹⁶ Botlik 2017. 54–57. o.

¹¹⁷ Brodarics 1976. 24. o.

¹¹⁸ Botlik 2017. 57–58. o.

¹¹⁹ Lásd: II. Lajos királynak a tolnai táborban, 1526. augusztus 10-én kiállított „igazoló” levelét: MNL OL DL 24 321.

¹²⁰ A létszámra és a királlyal történt elindulásra lásd: Brodarics 1976. 24. o.; a csapatainak királyi seregben maradására lásd: Brodarics István 1526. augusztus 6-i levelét Mária királynéhoz. Brodarics 2012. 142. o.

¹²¹ Botlik 2017. 58–59. o.

¹²² Documenta 306. o. („...qui ob corporis imbecillitatem ad nos usque proficisci nequiret.”)

¹²³ Kalous 2007. 613. o.

¹²⁴ Botlik 2017. 62. o.

Hogy az 1526-ban csecsemő „kis herceg” – aki mellől már csak a róka hiányzott – miként került a mohácsi csatától távolmaradók közé, nem is igényelne különösebb magyarázatot. De mert vannak olyanok, mint Botlik is, akik mindent mindennel összefüggésbe tudnak hozni, lássuk hát, mire jutott ezzel a mohácsi csata szempontjából tökéletesen irreveláns ténnyel:

„Ő egy kakukktojás a történetünkben, mivel csecsemőként nem sok mást tehetett volna a menekülésen kívül. Míg Hunyadi Mátyás kapcsán elég jól ismert természetes fia, Corvin János politikai pályafutása, II. Lajos fiáról szinte elfeledkezett a magyar történet-tudomány. Inkább csak pletyka szinten hallani felőle. Ennek három oka lehet. Az egyik, hogy Mátyás király gyermeke nemes [*valójában ugyanúgy 'nemtelen', anyja az alsó-ausztriai Stein városából származó polgárlány volt*¹²⁵ – kiegészítés: tőlünk], míg Lajosé nemtelen nőtől született. Ebből következik a másik ok, hogy a magyar király fiát az udvar kirekesztette, és könyöradományokon kívül nem is akartak tudomást venni a létezéséről. Így jelentéktelen, politikailag súlytalan személy, nem szereplője, hanem csak megtúrt alakja volt a budai, majd a pozsonyi udvarnak. A harmadik ok, hogy II. Lajos törvénytelen gyermekének létezése igazolja azon korabeli források állítását, hogy a magyar királyhoz feleségül adott Mária királyné meddő volt. Ez a kényes kérdés még további kutatásra vár, mert egészen új megvilágításba helyezi az 1515. évi Habsburg–Jagelló családi szerződést, amely értelmében II. Lajos törvényes fiú utód nélküli elhalálozása esetén a Cseh- és Magyar Királyság trónja a Habsburg-családra száll. Kérdés, hogy vajon a házasságok útján terjeszkedő Habsburg-ház tudott-e Mária meddőségéről?” – Majd két, Beatrix királyné meddőségére vonatkozó mondat után így folytatja: „Feltűnő, hogy a házassággal terjeszkedő Habsburg-család II. Lajos halálát követően Mária királynét 'kivonta' a forgalomból: Mária nemcsak Szapolyainak, hanem Magyarországról történt távozása után minden kérésének kosarat adott.”¹²⁶

Botlik feltételezése, mely szerint a meddő Máriát szándékosan adták hozzá Lajoshoz, illetve hogy később „kivonták a forgalomból”, teljesen ellentmond egymásnak. Hiszen ha tudták volna, hogy meddő, akkor Szapolyai János nem akarta volna feleségül venni, és Ferdinánd király örömmel adhatta volna feleségül vetélytársához testvérét, hiszen így biztos lehetett volna benne, hogy annak nem lesz utódja (persze, ezzel a trónról is lemondott volna egy időre). Mindezen logikai buktatókon túl az igazi kérdés az, honnan kellett volna tudnia bárkinek is Mária feltételezett meddőségéről? Az 1505. szeptember 17-én született Habsburg hercegnő 1515-ben, a szerződés megkötésekor éppen tízéves volt, 1522. január 13-án, lakodalmuk idején pedig betöltötte a 16. életévét.¹²⁷ Azaz Botlik elmélete szerint Mária hercegnő tízéves korára kiderült, hogy nem lehet gyermeke. A „honnan tudták” kérdésére, reméljük, legalább egy adat felmutatásával felelni fog a szerző (abba nem is merünk belegondolni, hogy Mária esetleg nem érintetlenül ment hozzá Lajoshoz).

Mindezek után következzenek a „további hírességek” közül azon világiak, akik – Botlik Richárd szerint – nem voltak ott a csatában. Dóci János, noha két egymást követő jegyzetben is így szerepel, nem volt – jelentsen ez bármit is – „királynéi kamarásmester-

¹²⁵ Ritoókné Szalay 2002. 122. o.

¹²⁶ Botlik 2017. 62–63. o.

¹²⁷ Ortvy 2014. 22., 96. o.; Réthelyi 2005. 107–108. o.

ként Mária aulicusa, tehát elvileg a királyné mellett lett volna a helye.”¹²⁸ Az idézett forrást valóban Dóci János (vagy valaki a nevében) írta, de a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára DL–DF Adatbázisának nyilvántartásával ellentétben egyszerű királyi kamarás-ként (*cubicularius regius*) tette azt (egyébként szerepel a levélben egy királynéi kamarás is!).¹²⁹ Hogy részt vett-e a csatában, az nem derül ki a jegyzetekből. Könnyebb helyzetben vagyunk Nádasdi Tamás királyi titkár személyével kapcsolatban, mivel őt éppen Lajos király küldte a speyeri birodalmi gyűlésre segélyért.¹³⁰ Így hiányzása „igazolt”. Balyomi(!) Fülöp, amint azt a szerző is idézte a jegyzetben, nem királynéi pohárnokmester, hanem alpohárnokmester (*vicemagister*) volt.¹³¹ Batthyányi Orbán – Botlik jegyzete szerint – azért nem jelent meg a csatában, mert ő „protestáns főúr”.¹³² Derencsényi Imre és Dessewffy(!) István pedig egyszerűen azért nem, mert – a szerző által a személyükhöz tett jegyzetekben nem szerepel ilyen információ.¹³³ Ráadásul az előbbi személlyel további „gondok” is vannak. A Derencsényi családban 1526-ban nem ismert ilyen nevű személy: Imre az 1493-as udbinai csatában hunyt el.¹³⁴

Őket követi a névsorban Ernuszt János, akiről megtudhatjuk, hogy „igazi báró; testvére meghalt a csatában.”¹³⁵ Szerencsére a források ennél többet is elárulnak számunkra: csáktornyai Ernuszt János Kaproncán, 1526. augusztus 10-én egyfelől a törökkel történő ütközetre, másfelől fia lakodalmára készülve, a felesége által adott kölcsön fejében a Körös megyei Kapronca várat és mezővárost tartozékaival, valamint a Zala megyei Sztrigó várat zálogosította el feleségének.¹³⁶ A Kapronca–Mohács távolság nagyjából 170 km, ezt – ha akarta – Ernuszt János csapatával együtt a hátralévő két hétben bőven megtehetné volna. De nem kellett, mivel őt és seregét Szlavónia védelmére rendelték.¹³⁷ Hédervári Ferenc és Paksi Gáspár (aradi ispán) hollétéről nem tudunk semmit, mint ahogy Pemfflinger István és Márk, Putnoki Imre – aki ekkor még nem volt borsodi ispán¹³⁸ –, valamint Serédi Gáspár tartózkodási helyéről sem. Verbóci István valószínűleg – fő- és jószágvesztése miatt – nem jelent meg a királyi seregben, hanem otthonában maradt.¹³⁹ A felsorolásból kihagytuk Kanizsai Lászlót, akivel el is érkeztünk Botlik Richárd egyetlen biztos találatához: László „igazi báró”¹⁴⁰ biztosan nem vett részt a csatában, mivel 1525 szeptemberében meghalt.¹⁴¹

¹²⁸ Botlik 2017. 63. o.

¹²⁹ MNL OL DF 246 294.

¹³⁰ Botlik 2017. 64. o.; *Brodarics* 1976. 18. o.

¹³¹ Botlik 2017. 66. o. Vö.: Arch. 1458–1526. I. 162. o.

¹³² Botlik 2017. 66. o.

¹³³ Uo.

¹³⁴ *Kubinyi* 2008. 231. o. Vö.: Arch. 1458–1526. II. 556. o.

¹³⁵ Botlik 2017. 66. o.

¹³⁶ „...quomodo nos pro... arduis nostris factis et negotiis infradeclarandis nos admodum urgentibus evitandis utputa [...] ad expeditionem [...] nostrarum [...]. Ipsa itaque regia maiestas, dominus noster gratiosissimus, volens huic imminenti periculo occurrere levato regni sui omni robore et potentia, ut cum eo pro patria pugnet, personaliter contra eundem proficisci paratur, quo et nos ipsas gentes nostras equitum et peditum maiori, quo possumus, numero mittere et expedire tenemur illicque, quamdiu voluntas sue maiestatis erit ad latus eiusdem aut sui ductoris conservare debemus.” MNL OL DF 232 746.

¹³⁷ Tomicki listája, 110. o.

¹³⁸ Botlik Richárd jegyzete szerint ekkor borsodi ispán, de az általa hivatkozott Kubinyi András munkájában mint Mohács után hivatalba lépő ispán szerepel. Korábbi munkájában Botlik is 1529-től datálta Putnoki ispánságát. *Botlik* 2005. 51. o.

¹³⁹ Botlik 2017. 67. o.

¹⁴⁰ Botlik 2017. 66. o.

¹⁴¹ Arch. 1458–1526. II. 331. o.

Mindezek után joggal tehető fel a kérdés: mi értelme volt összeállítani ezt a listát, mikor a rajta szereplő személyek egy része királyi engedéllyel, sőt parancsra maradt távol a csatától, másik részének hollétéről pedig nem tudunk semmit? Ráadásul többüknek – például a Pemfflingereknek, Bajoni Fülöpnek, az egyháziak közül Gerendi Miklósnak és Statileo Jánosnak – semmilyen kötelezettsége sem volt arra, hogy megjelenjen a király táborában.

Az elit veszteségei

Lássuk mindezek után, hogy mekkora veszteségeket szenvedett el az ország vezető rétege. Az összesített kimutatásba csak a főpapokat (névsoruk a 3. táblázatban), a bárói méltóságviselőket (névsoruk a 4. táblázatban), illetve rajtuk kívül a megyésispánokat (névsoruk az 1. táblázatban) vettük fel. Így értelemszerűen a királyi titkárokat, a különböző, Mohács utáni méltóság- és tisztségviselőket nem szerepeltetjük az alábbi táblázatban (a pozsonyi és temesi ispán a méltóságviselők között szerepel, az „ispánok” sorban a főpapokon és méltóságviselőknél kívüli tisztségviselők kaptak helyet).

5. táblázat: Az országnagyok és ispánok részvétele és veszteségei

	Összesen	Ott volt a csatában			Nem volt a csatában	Nincs adat
		meghalt	túlélte	összesen		
főpapok	19	7	7	14	4	1
ebből ispán	8	5	1	6	2	0
méltóságviselők	15	3	7	10	5	0
ebből ispán	9	2	4	5	3	0
„csak” ispánok	32	10	6	16	5	11
összes személy	66	20	20	40	14	12
arányok:				60,6%	21,2%	18,2%
csak az ismert adatok alapján (54 fő, 100%):				74,1%	25,9%	
összes ispán	49	17	11	28	10	11
arányok:				57,2%	20,4%	22,4%
csak az ismert adatok alapján (38 fő, 100%):				73,7%	26,3%	

A Magyar Királyság méltóság- és tisztségviselői – amint fentebb részletesen ismertett forrásaink alapján kiderült – nem futamodtak meg az előttük álló feladat elől, és – hiányos adatsoraink ellenére is állítható – többségük (60,6%) megjelent a királyi seregben. A biztosan ismert adatokból kirajzolódó arányok még inkább ezt húzzák alá: akikről tudható, hogy merre jártak 1526. augusztus 29-én, azok háromnegyedét (74,1%) a mohácsi síkon találjuk. (*Ad absurdum* persze számon lehetne kérni, hogy miért nem volt a részvétel még magasabb – de vajon reális elvárás volna-e ez? Vajon mi történt volna akkor az

ország többi részével a háború idején?) A „halálozási arány” mind a megjelentek körében, mind csoportonként, mind pedig összességében nézve magas volt: az egyháznagyok esetében a főpapi kar 37, a méltóságviselők 20, míg a „mezei” ispánok 31 százaléka – az összes megyéispánra vetítve: 35 százaléka – a harcmezőn maradt. Mindezek alapján Botlik Richárd egyetlen idevágó állításával sem tudunk egyetérteni.

*Különvélemény a „mainstreamen” kívülről – avagy egyszerűen egy régi igazság:
„hamar munka ritkán jó”*

Az általunk fentebb szóvá tett tévedések, hiányosságok jó részét nyilván még a munka megírása és szerkesztése során, azaz menet közben is ki lehetett volna javítani, ha a kézirat még időben, internetes publikálása előtt hozzáértő szakember kezébe jut. Erre a feladatra azonban a lektorként megjelölt szombathelyi orvosdoktor, Nemes István nyilvánvalóan alkalmatlan volt. Egynémely korábbi eset azonban azt mutatja, hogy nem elég a segítő szándékú előzetes vélemény, az abban foglaltakat a szerzőnek meg is kellene hallania és fogadnia.

Botlik Richárd nemrégiben publikálta a mohácsi csatával kapcsolatos másik írását az Illik Péter által szerkesztett *Különvélemény. A mainstream magyar történelem határán* című kötetben. Ennek szerkesztője a következőképpen magyarázta a maga és a kötet szerzői nevében a címben szereplő fogalmakat:

„A mainstream (magyarra fordítva talán fő sodorként lehetne említeni) a fő csapásirányt, jelen esetben a hazai történettudományét jelenti. A borítón szereplő kép sok mindent elmond. Szemléletesen fejezi ki, hogy mindig mindenben volt és van mainstream és alternativitás. Ezt a mainstream történészek gyakran szakmai, tudományos, objektív és a hozzá nem értő dilettantizmus ellentétéként értelmezik a magyar történettudományban. Míg a pálya szélén állók szeretik ugyanezt a jelenséget az ásatag, unalmas... monolit és az izgalmas, érdekfeszítő történészi felfedezés oppozíciójaként tekinteni... Jelen kötet szerzőinek a zöme a hazai intézményi szakmán kívül áll. Ez természetesen a kötet írásait is meghatározza: nem jobbak vagy rosszabbak, mint a mainstream történeti művek, hanem más módszerekkel, más témákat, és értelmezési tartományokat kínálnak... Bár sokféle szerző és téma, cikk szerepel itt, a módszertan tekintetében kirajzolódni látszik egy közös elv: ad fontes.”¹⁴²

Nos, ha mottónk valóban „vissza a forrásokhoz”, akkor – mint fentebb láthattuk – Botlik Richárd új könyve kétségtelenül sok szempontból megfelel e definíciók több pontjának is, sajnos azonban leginkább a vélelmezett „mainstream” szempontok szerintieknek.

Ha egy kutató a szerzőhöz hasonló „korszakváltásba” kezd, elkerülhetetlen, hogy munkája során komoly nehézségekbe ne ütközzék: egy ilyen igénnyel írt, de közben mégis 2017. augusztus 29-ei tv-interjúra „reagáló” mű kéziratát 2017. szeptember 10-én lezárni alighanem elsietett lépés volt. Ám ha valaki professzionális képzettségű történész, aki még a harmincadik évét sem töltötte be, amikor PhD-fokozatot szerzett, s több cikket is jegyez a hazai történettudomány legtekintélyesebb folyóiratában, a *Századokban*,¹⁴³ akkor nehéz elfogadható magyarázatot találni arra, hogyan fordíthat ilyen mértékben

¹⁴² Illik 2017. 7–8. o.

¹⁴³ Botlik 2002.; Botlik 2003.; Botlik 2013. Botlik Richárd rövid szakmai életrajza: Illik 2017. 385. o.

hátat tanult mesterségének: miként használhatja ennyire szelektíven a szakirodalom megállapításait, „dobhatja sutba” a forrásokat, rúghatja fel azok használatának és értelmezésének bevett módszereit, magyarázhatja őket tartalmukkal ellentétesen, s hogyan hagyhatja figyelmen kívül a szakirodalom és a források idézésének szabályait. És ez sajnos már nem pusztán a „többségi vélemény” és a „különvélemény” közötti különbség, vagy a „mainstreamen” belüli vagy kívüli pozíció kérdése – ez pörén a történész szakma műveléséhez szükséges professzionalitás meglétének vagy nemlétének fokmérője. S egyben újabb szomorú példa a hazai tudományban arra, hogy egy kutatónak sokkal nehezebb megszereznie szakmai jó hírét, mint elveszítenie azt.

*

A mohácsi csatáról szóló diskurzus a kezdetektől fogva súlyos morális ítéleteket tartalmazott, és hiába született meg az elmúlt öt évszázad alatt a tudományos történetírás, az „ítélkezés” régi kényszerétől nehéz megválni: úgy tűnik, minél nagyobb szerepet tulajdonítunk egy múltbéli történeti eseménynek jelenkori létünk kialakításában, annál inkább így van ez.

Ezért nem árt újra és újra tudatosítanunk: a középkori Magyarország utolsó királya, méltóság- és tisztségviselői semmivel sem voltak jobb vagy rosszabb emberek a korabeli vagy más időszakokban élő társaiknál.¹⁴⁴ Ők is ugyanolyan hús-vér emberek voltak, mint a ma embere, életük folyamán, ahogyan mindenki más, különböző eredményekkel járó döntéseket hoztak. Minden bizonnyal nem kevés alkalommal döntöttek rosszul egy adott helyzetben, s bizonyára követtek el kisebb és nagyobb hibákat, ám nehéz lenne kétségbe vonni, hogy ők sokkal jobban ismerték azt a világot, amiben működtek, mint az utókor tudományos kutatói vagy botcsinálta „ítészei.” A túlélők csata utáni cselekedetei alapján megítélni 1526. augusztus 29-e előtti tevékenységüket pedig nem csak mindenféle szempontból történelmietlen, hanem esetünkben módszertani zsákutca is.¹⁴⁵

Sokan sokszor hitték, sőt hiszik, hogy a történész „dolga” az ítéletkezés, a múlt eseményeinek mindenkori saját jelenkori szempontok szerinti minősítése, „értékelése” – pedig ez valójában egy a sok közkeletű tévedés közül. Az ilyen vélekedések politikai, ideológia szempontból tűnhetnek ugyan a jelenben ideig-óráig „hasznosnak”, de nem árt tudni róluk, hogy vajmi kevés közülük van a valódi történeti kutatáshoz. A történésznek a rendelkezésére álló töredékekből ugyanis sokkal inkább megérteni kell(ene) az eltűnt múlt egy-egy szeletét.¹⁴⁶

Éppen ezért a Mohácsnál harcba szálló magyar elittől eltagadni annak elismerését, hogy amikor kellett, kötelességüket szó nélkül teljesítették, több mint tiszteletlenség – értelmetlenség is: az akkori ismert világ legerősebb hadserege ellen szinte a győzelem reménye nélkül hadba szállókról érdemes inkább higgadt tárgyilagossággal szólnunk. Ők akkor „csak” tették a dolgukat – tegyük ma mi is azt!

¹⁴⁴ Amire már Szakály Ferenc felhívta a figyelmet: *Szakály* 1975. 44–47. o.

¹⁴⁵ Vö.: *C. Tóth* 2012b.

¹⁴⁶ „Nem őseink szigorú bírálata a kitűzött cél, hanem egy rég letűnt világ megértése, mert enélkül még múltunkból sem lehet igazán okulni” *B. Szabó* 2013. 12. o.

RÖVIDÍTÉSEK

- Arch. 1458–1526. I. *C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak). Budapest, 2016.*
- Arch. 1458–1526. II. *C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W. Kovács András: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak). Budapest, 2017.*
- B. Szabó* 2004. *B. Szabó János: A mohácsi csata és a „hadügyi forradalom”, I. rész. Hadtörténelmi Közlemények, 117. (2004) 2. sz. 443–480. o.*
- B. Szabó* 2006. Mohács. Szerk. *B. Szabó János. (Nemzet és Emlékezet.) Budapest, 2006.*
- B. Szabó* 2013. *B. Szabó János: A mohácsi csata. Budapest, 2013.*
- B. Szabó* 2015. *B. Szabó János: Mohács. Régi kérdések – új válaszok. A Magyar Királyság hadserege az 1526. évi mohácsi csatában. Budapest, 2015.*
- Bartoniék* 1926. Mohács Magyarországa. Báró Burgio pápai követ jelentései. Ford. *Bartoniék Emma. Budapest, 1926.*
- Bethlen* 2000. *Bethlen Farkas: Erdély története. I. könyv. Ford. Bodor András. Budapest, 2000.*
- Botlik* 2002. *Botlik Richárd: 1526. október 19.: Adalékok Sárffy Ferenc győri várparancsnok jelentéséhez. Századok, 136. (2002) 3. sz. 669–677. o.*
- Botlik* 2003. *Botlik Richárd: Az 1531. évi krakkói alku. Titkos megállapodás az I. Ferdinánd párti erdélyi területek katonai utánpótlásának kérdéséről. Századok, 137. (2003) 3. sz. 582–586. o.*
- Botlik* 2005. *Botlik Richárd: „De vidua Christiana” – Gondolatok Habsburg Máriáról. KÚT (2005) 4. sz. 29–54. o.*
- Botlik* 2013. *Botlik Richárd: Statileo János diplomáciai küldetési János király (1526–1540) uralkodásának idejéből. Századok, 147. (2013) 4. sz. 813–854. o.*
- Botlik* 2017. *Botlik Richárd: Az 1526. évi mohácsi csata árnyékseregei. Budapest, 2017. E-book. https://www.academia.edu/34807761/Az_1526_%C3%A9vi_moh%C3%A1csi_csata_%C3%A1rny%C3%A9kseregei._Bp._2017._Shadow_Militaries_of_the_Battle_of_Moh%C3%A1cs_-_1526_ (Utolsó letöltés: 2018. március 9.)*
- Bónis* 1970. *Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest, 1971.*
- Brodarics* 1976. *Brodarics István: Igaz leírás a magyaroknak a törökkel történt mohácsi összecsapásáról. Ford. Kardos Tibor. In: Mohács emlékezete. Szerk. Katona Tamás. Budapest, 1976. 10–31. o.*

- Brodericus* 2012. *Stephanus Brodericus: Epistulae*. Edidit, introduxit et commentariis instruxit *Petrus Kasza*. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series Nova, Tomus XVI.) Budapest, 2012.
- C. Tóth* 2012a. *C. Tóth Norbert: Szapolyai János erdélyi vajda 1522. évi havasalföldi hadjáratai. Havasalföld korlátozott függetlenségének biztosítása. Hadtörténelmi Közlemények*, 125. (2012) 4. sz. 987–1014. o.
- C. Tóth* 2012b. *C. Tóth Norbert: Egy legenda Nyomában. Szapolyai János és ecsedi Bátori István viszonya 1526 előtt. Századok*, 146. (2012) 1. sz. 443–463. o.
- C. Tóth* 2010. Politikatörténeti források Bátori István első helytartóságához (1522–1523). Közzéteszi *C. Tóth Norbert*. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 50.) Budapest, 2010.
- C. Tóth* 2012. *C. Tóth Norbert: Egy legenda nyomában. Szapolyai János és ecsedi Bátori István viszonya 1526 előtt. Századok*, 146. (2012) 443–463. o.
- C. Tóth* 2017. *C. Tóth Norbert: Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27.) Győr, 2017.*
- Decreta Regni Hungariae 1301–1457. *Decreta Regni Hungariae 1301–1457. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai*. Budapest, 1976. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 11.)
- Decreta regni mediaevalis Hungariae 1490–1526. *Decreta regni mediaevalis Hungariae – The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. 1490–1526. From the manuscript of Ferenc Döry ed. and transla. by Péter Banyó and Martin Rady with the assistance of János M. Bak. (The Laws of Hungary. Series I., Vol. 4.) Idyllwild, 2012.*
- Détshy* 1998. *Détshy Mihály: Az utolsó Pálóci végrendelete. In: Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére. Szerk. Csukovits Enikő*. Budapest, 1998. 37–44. o.
- Documenta *Documenta ad historiam familiae Batori de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540. Közzéteszi Horváth Richárd – Neumann Tibor – C. Tóth Norbert. Szerk. C. Tóth Norbert. (A nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai 67.) Nyíregyháza, 2011.*
- Engel* 1996. *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. k. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) Budapest, 1996.*
- Engel* 2003. *Engel Pál: A magyar világi nagybirtok megoszlása a 15. században. In: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Válogatta, szerk. a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. (Millenniumi Magyar Történelem. Historikusok) Budapest, 2003.*
- Erős* 2014. *Erős Vilmos: A Mohács-vita. Magyar Szemle*, 23. (2014) 5–6. sz. 55–76. o.

- Fógel* 1917. *Fógel József*: II. Lajos udvartartása (1516–1526). Budapest, 1917.
- Gyalókey* 1926. *Gyalókey Jenő*: A mohácsi csata. In: Mohácsi emlékkönyv, 1526. Szerk. *Lukinich Imre*. Budapest, 1926. 198–276. o.
- Habsburg Mária *Habsburg Mária*, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531. Szerk. *Réthelyi Orsolya*, *F. Romhányi Beatrix*, *Spekner Enikő* és *Végh András*. Budapest, 2005.
- Illik* 2017. Különvélemény. A mainstream magyar történelem határán. Szerk. *Illik Péter*. Budapest, 2017.
- Kalous* 2007. *Antonín Kalous*: Elfeledett források a mohácsi csatáról. Antonio Burgio pápai nuncius jelentései és azok hadtörténeti jelentősége. *Hadtörténelmi Közlemények*, 120. (2007) 2. sz. 603–621. o.
- Kósa* 2018. *Kósa András*: Feketelista történészeknek, fűnyírás a szállodában PhD-vel. *Magyar Nemzet*, 2018. február 15. (<https://mno.hu/belfold/feketelista-torteneszeknek-funyiras-a-szallodaban-phd-vel-2447238>; Utolsó letöltés: 2018. március 12.)
- Köblös* 1994. *Köblös József*: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával) (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12.) Budapest, 1994.
- Kubinyi* 1995. *Kubinyi András*: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk. *Kosztai László*. Szeged, 1995. 309–335. o.
- Kubinyi* 2005. *Kubinyi András*: Logisztikai kérdések a Mohács előtti magyar hadszervezetben. In: Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére. Szerk. *Hausner Gábor*, Budapest, 2005. 441–457. o.
- Kubinyi* 2007a. *Kubinyi András*: A mohácsi csata és előzményei. In: *Kubinyi András*: Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és Jagelló-kor hadtörténete. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára.) Budapest, 2007. 156–195. o.
- Kubinyi* 2007b. *Kubinyi András*: Politika és honvédelem a Jagellók Magyarországon. In: Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és Jagelló-kor hadtörténete. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára.) Budapest, 2007. 216–232. o.
- Kubinyi* 2008. *Kubinyi András*: A Szapolyaiak és familiárisaik (szervitoraik). *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica*, 13. (2008) fasc. 3. 227–265. o.
- Laczlavik* 2014. *Laczlavik György*: Kettős pecsét alatt. Várdai Pál esztergomi érsek, királyi helytartó (1483–1549). (Sziluett. Korszerű történelmi életrajzok.) Pécs–Budapest, 2014.
- Mesić* 1873. *Matije Mesić*: Gradja mojih razprava u “Radu”. *Starine*, V. (1873) 109–288. o.

- Nagy 1862. *Nagy Iván: Magyarország pénzügyi történetéhez a XVI. sz. elejéről. Magyar Történelmi Tár, 11. (1862) 233–238. o*
- Nemeskürty 1983. *Nemeskürty István: Önfia vágta sebét. Budapest, 1983. 3.*
- Neumann 2014. *Neumann Tibor: A gróf és a herceg magánháborúja (Szapolyai István és Corvin János harca a lipitói hercegségért). Századok, 148. (2014) 387–426. o*
- Neumann 2015. *Neumann Tibor: Bulgária – Erdély – Temesvár. Szapolyai János és a parasztháború. In: Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról. Szerk. C. Tóth Norbert és Neumann Tibor. (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések.) Budapest, 2015. 103–154. o.*
- Ortvay 2014. *Ortvay Tivadar: Mária, II. Lajos magyar király neje (1505–1558) (Magyar Történelmi Életrajzok 30.) Budapest, 1914.*
- Réthelyi 2005. *Réthelyi Orsolya: „...Maria regina ... nuda venerat ad Hungariam...” A királyné kincsei. In: Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531. Szerk. Réthelyi Orsolya et al. Budapest, 2005. 107–113., 107–108. o.*
- Ritoókné Szalay 2002. *Ritoókné Szalay Ágnes: Borbála. In: „Nympha super ripam Danubii”. Tanulmányok a XV–XVI. századi magyarországi művelődés köréből. Szerk. Jankovics József. (Humanizmus és reformáció) Budapest, 2002. 121–133. o.*
- Őze 2004. *Őze Sándor: A Molnár Erik-vita és a Mohács-szindróma. In: Variációk. Ünnepi tanulmányok M. Kiss Sándor tiszteletére. Szerk. Ötvös István. Piliscsaba, 2004. 360–427. o.*
- Pataki 1976. *Pataki József: Radu de la Afumați és Zápolya János magatartása a mohácsi csata előestéjén. In: A magyar nemzetiség története és testvéri együttműködése a román nemzettel, 1. Főszerk. Demény Lajos. (Tanulmányok a romániai együttlakó nemzetiségek történetéből és testvéri együttműködéséről a román nemzettel.) Bukarest, 1976. 63–84. o.*
- Perjés 1975. *Perjés Géza: Az országút szélére vetett ország. (Gyorsuló idő.) Budapest, 1975.*
- Perjés 1979. *Perjés Géza: Mohács. Budapest, 1979.*
- Péterfi 2015. *Péterfi Bence: A Magyar Királyság és a Bajor Hercegség diplomáciai-politikai kapcsolatai a 15–16. században. Hungarikakutatók a müncheni levél- és kéziratárakban. Világtörténet, 5. (37.) (2015) 1. 113–143. o.*
- Schönherr 1894. *Schönherr Gyula: Hunyadi Corvin János 1473–1504. (Magyar történelmi életrajzok.) Budapest, 1894.*
- Simon 2008. *Simon Zoltán: A kisvárdai vár inventárium. (A Rétközi Múzeum Füzetei 10.) Kisvárd, 2008.*

- Szakály* 1975. *Szakály Ferenc: A mohácsi csata, 1526. augusztus 29.* Budapest, 1975.
- Szapolyai oklt. A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458-1526). Közreadja *Neumann Tibor*. (Magyar történelmi emlékek. Okmánytárak). Budapest, 2012.
- Tabajdi* 2009. *Tabajdi Gábor: Töredékek az állambiztonsági irattár működésének történetéhez (1965–1980) Betekintő*, 2009. 2. sz. <http://www.betekinto.hu/node/62> (Utolsó letöltés: 2018. március 9.)
- Tringli* 2001. *Tringli István: Pest megye a késő középkorban.* In: *Pest Megye Monográfiája I/2. A honfoglalástól 1686-ig. Torma István* közreműködésével szerk. *Zsoldos Attila*. Budapest, 2001. 75–194. o.
- Tringli* 2013. *Tringli István: Kosáry Domokos és a Mohács-vita. Magyar Tudomány*, 174. (2013.) 12. sz. 1437–1441. o.
- Varga* 2008. *Varga Szabolcs: Az 1527. évi horvát–szlavón kettős „királyválasztás” története. Századok*, 142. (2008) 5. sz. 1075–1134. o.
- Zolnay* 1977. *Zolnay László: Kincses Magyarország.* Budapest, 1977.

János B. Szabó – Norbert C. Tóth

“SHADOWBOXING WITH THE SHADOW ARMY”, OR IT IS AGAIN SZAPOLYAI TO
BLAME FOR EVERYTHING

Reflections on Richárd Botlik’s new book about how the Hungarian elite took military
roles in 1526

(Abstract)

On the eve of the five hundredth anniversary of the Battle of Mohács, Richárd Botlik’s new book wished to list the number of those who took part in the battle and to describe how big loss the Kingdom of Hungary suffered in reality. Contrary to his conclusions the authors here claim that the dignitaries and officials of the Kingdom of Hungary did not escape the task they had to face in 1526, and even the scant sources prove that the majority of them was present in the royal army. Three quarters of those about whom we know for sure where they were on 29 August 1526 did turn up on Mohács’s field. The “death rate” was very high, too: 37 percent of the prelates, 20 percent of the dignitaries, and 31 percent of the “plain” *comes* officials – 35 percent when looking at all of the county *comes* officials – fell at the battlefield. To sum up, the authors do not agree with any of Richárd Botlik’s relevant statements.

János B. Szabó – Norbert C. Tóth

„SCHATTENBOXEN MIT DEM SCHATTENHEER“, ODER: SCHON WIEDER TRÄGT
SZAPOLYAI DIE SCHULD FÜR ALLES

Über die militärische Rolle der ungarischen Elite im Jahr 1526 anlässlich des neuen
Buches von Richárd Botlik

(Resümee)

Am Vorabend des 500. Jahrestages der Schlacht bei Mohács (Mohatsch) wollte Richárd Botlik in seinem neuen Buch untersuchen, wie viele bei der Schlacht erschienen waren und wie groß der Verlust für das Königreich Ungarn tatsächlich gewesen ist. Entgegen seiner Schlussfolgerungen sind die Verfasser dieser Studie der Ansicht, dass die Würden- und Amtsträger des Königreichs Ungarn im Jahr 1526 nicht vor der vor ihnen stehenden Aufgabe flüchteten. Auch aufgrund der mangelhaften Quellen kann festgestellt werden, dass die Mehrheit von ihnen im königlichen Heer erschienen war. Und Dreiviertel derjenigen, von denen wir mit Sicherheit wissen, wo sie am 29. August 1526 waren, finden wir auf der Ebene von Mohács wieder. Auch die „Sterberate“ war äußerst hoch: Im Fall der Kirchengrößen verloren 37 Prozent der Hohepriester ihr Leben auf dem Schlachtfeld, bei den Würdenträgern waren es 20 Prozent und bei den „gemeinen“ Gespanen 31 Prozent bzw. 35 Prozent aller Komitatsgespane. Aufgrund dessen können die Verfasser keiner diesbezüglichen Behauptung von Richárd Botlik zustimmen.

János B. Szabó – Norbert C. Tóth

« DE LA BOXE FANTÔME AVEC UNE ARMÉE FANTÔME » – OU BIEN TOUT EST
ENCORE LA FAUTE DE SZAPOLYAI

À propos du nouveau livre de Richárd Botlik. Réflexions sur l'engagement militaire
de l'élite hongroise en 1526

(Résumé)

À la veille du 500ème anniversaire de la bataille de Mohács, Richárd Botlik a tenté, dans son nouveau livre, d'évaluer les effectifs engagés dans la bataille et les pertes réelles subies par le Royaume de Hongrie. Contrairement à ses conclusions, les auteurs estiment que les dignitaires et les fonctionnaires du Royaume de Hongrie n'ont pas fui devant leur mission en 1526. Même les sources incomplètes permettent d'affirmer que la plupart d'entre eux ont rejoint l'armée royale. Les trois quarts des personnes dont nous connaissons avec certitude le parcours du 29 août 1526 se trouvaient sur la plaine de Mohács. Le « taux de mortalité » fut assez élevé : 37 % du haut clergé, 20 % des dignitaires et 35 % des préfets de comitats (ce qui correspond à 31 % des « simples » préfets) sont tombés sur le champ de bataille. Par conséquent, les auteurs réfutent les allégations de Richárd Botlik.

Янош Б. Сабо – Норберт Ц. Тот

«ТЕНЕВОЙ БОКС С ТЕНЕВОЙ АРМИЕЙ» – ИЛИ ОПЯТЬ ВО ВСЁМ ВИНОВАТ
ЗАПОЛЬЯИ

О военной роли венгерской элиты в 1526-ом году в связи с новой книгой
Рихарда Ботлика

(Резюме)

В канун 500-и летней годовщины битвы у Мохач в своей новой книге Рихард Ботлик хотел пересчитать сколько участников было в битве, и каковы были действительные потери, которые понесло Венгерское Королевство. Авторы видят так, что в противоречии с выводами Ботлика высокопоставленные и должностные лица Венгерского Королевства не избегали от задачи, стоящей перед ними в 1526-ом году, и на основе неполных источников можно установить, что большинство из них воевало в королевской армии. Из тех о которых определённо можно знать, где они находились 29-ого августа 1526-ого года, три четверти из них можно найти на равнине Мохач. «Процентность смертности» также был очень высок: в случае церковных иерархов 37%-ов первосвященников 20%-ов высокопоставленных лиц, в то время как «полевых» жупанов 31% – в проекции ко всем областным жупанам 35% – остались на поле битвы. Исходя из всего этого авторы не могут согласиться ни с одним относящимся к этому утверждением Рихарда Ботлик.